

Antisovětská propaganda ukrajinských nacionalistů: OUN-B a UPA v letech 1944 - 1951

STANISLAV TUMIS

Anti-Soviet Propaganda of Ukrainian Nationalists: OUN-B and UPA in 1944 - 1951

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2022.13.Supp.99-127>

ABSTRACT: The aim of this study is to analyse and interpret the propaganda materials of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and the Ukrainian Insurgent Army (UPA), which fought from the end of World War II to the early 1950s against the Soviet forces in western Ukraine. The paper focuses primarily on the analysis and interpretation of archival materials and attempts to conceptualize, in particular, the positions of Ukrainian nationalists in this violent conflict. As the situation of the insurgents deteriorated rapidly from 1945 onwards with the arrival of thousands and thousands of Soviet soldiers and security forces, the radical Ukrainian movement had no choice but to fight the strong Soviet communist power illegally and with the help of propaganda and partisan means. During this period, the Ukrainian propagandists published thousands of pages of printed leaflets, brochures, journals, cartoons, etc. The study discusses the organization of the publishing activities provided by the central and regional propaganda centres of the OUN-B and UPA, the key personalities and the journals, brochures and other materials. Last but not least, the paper is devoted to an analysis of the ideological texts of the most prominent propagandists, including Petro Fedun - Poltava, Osyp Dyakiv - Hornovy and many others, which give us an insight into the Ukrainian nationalist insurgents' ideas. The most prominent figures among the propagandists can be characterized, on the basis of their texts, as cultivated, conscious and extraordinary personalities who, despite their youth, were highly educated, gifted and possessed political talent and skills. Most of them, however, had died by the beginning of the 1950s.

Keywords: Organization of Ukrainian Nationalists (OUN), Ukrainian Insurgent Army (UPA), Propaganda, Ukrainian independence, Soviet Union, Petro Poltava

Zahrnutí části západní Ukrajiny do Sovětského svazu v roce 1939 a po krátkém nacistickém intermezzu (1941 - 1944)¹ znovusjednocení všech ukrajinských zemí pod vládou Moskvy (1944 - 1945)² dalo významný impuls pro střet dvou protichůdných sil, bojujících zejména na západní Ukrajině za prosazení ukrajinské národní a sovětské nadnárodní identity - někteří historici dokonce konceptualizují vývoj po

¹ Více viz například HRYCAK, Jaroslav. *Narys istoriji Ukrajinny: Formuvannja modernoji naciji XIX-XX stolittja*. Kyjiv : Yakaboo Publishing, 2019, s. 395 - 419.

² Tamtéž, s. 451 - 471.

roce 1945 jako ruskou imperiální či koloniální nadvládu nad podřízeným ukrajinským národem.³ Koncepty ukrajinského nacionalismu – ve své umírněnější podobě v sovětské Ukrajině a v radikálnější na území Polska – a sovětského nadnárodního uspořádání měly výrazný dopad na dění a proměny sovětské Ukrajiny ve třicátých letech 20. století. Hrály významnou roli v socioekonomické transformaci Ukrajiny, kde stál sovětský narativ modernizace a industrializace ostře proti tradiční rolnické společnosti bojující proti urychlené industrializaci, jejímž výsledkem byl i velký hladomor.⁴ Nedůvěra moskevského centra v ukrajinské elity, viněné z buržoazního nacionalismu, dokonce i ke komunistům, vedla ve třicátých letech k jejich likvidaci, vrcholící ve Velkém teroru,⁵ po připojení západní Ukrajiny k Sovětskému svazu radikální nacionalisté striktně odmítali ideu sovětského „osvobození“, tedy mýtus Velké vlastenecké války, která zbavila sovětské země, včetně západní Ukrajiny, nacistů (tedy i těch „ukrajinských“, „banderovských“), a místo něho prosazovali mýtus národně osvobozovacího boje, který zachraňoval Ukrajinu od všech nepřátel, tedy nejen Sovětů, ale i Němců, Poláků, Židů, ukrajinských zrádců atd.⁶ Nejbouřlivější ideologické a propagandistické střety, založené na jedné straně na sovětském nadnárodním konceptu, jenž se snažil zahrnout Ukrajince do rámce plně rozvinuté identity sovětského člověka (*homo Sovieticus*), a na druhé straně postavené na ukrajinském konceptu radikálního nacionalismu se po druhé světové válce odehrávaly na západní Ukrajině. Vzhledem k tomu, že silná bolševická propaganda byla v té době jen doplňkem masivního sovětského úsilí vojensky potlačit ukrajinské nacionalisty na západní Ukrajině a také ve východním Polsku, nedala radikálnímu ukrajinskému hnutí jinou možnost než bojovat se silnou sovětskou komunistickou mocí ilegálně a za pomoci propagandistických a partyzánských prostředků.⁷ V této

³ K tomu například Andrew Wilson v kapitole *Imagining Ukrainians: One Ukraine or Many?* In WILSON, Andrew. *The Ukrainians: Unexpected Nation*. New Haven – London : Yale University Press, 2015, s. 207 – 233.

⁴ Sovětský a později i ruský narativ „vypráví příběh“ bolestného procesu modernizace ve třicátých letech – i když přiznává některé deformace (například hladomor), zdůrazňuje pozitivní dojem z ukrajinské transformace, především přeměnu ukrajinských rolníků, kteří ztělesňovali všechny rysy tradiční zůstalé zemědělské společnosti, v sovětského člověka (*homo sovieticus*), jenž se ztotožňoval s koncepty modernity a socialistického patriotismu; tyto myšlenky byly za druhé světové války rozvíjeny hlavním sovětským ideologem Michaelem Suslovem, který zavedl pojem sovětské vlasti (*Soviet patria*) v opozici vůči všem „etnickým“ definovaným „vlastem“ (*patrias*), a to včetně ruské „vlasti“. Srov. PETROFF, Serge. *The Red Eminence. A Biography of Mikhail A. Suslov*. Clifton : Kingston Pr, 1988, s. 62 – 63. K roli nacionalismu v socioekonomické transformaci Ukrajiny srov. též: SUBTELNY, Orest. *Ukraine. A History, Fourth Edition*. Toronto – Buffalo – London : University of Toronto Press, 2009, s. 403 – 405.

⁵ K Velkému teroru na Ukrajině srov. například: KOKIN, Serhij – JUNGE, Mark (eds.). *Velykyj teror v Ukrajině: „Kurkulska operacija“ 1937 – 1938 rr., U 2-ch chastynach*. Kyjiv : Vydavnyčyj dim «Kyjevo-Mohyljanska akademija», 2010, nebo ŠAPOVAL, Jurij (ed.). *Ukrajina v dobu „Velykogo teroru. 1936 – 1938 roky*. Kyjiv : Lybid', 2009.

⁶ Stručný přehled k nesnadné interpretaci válečného období na západní Ukrajině z hlediska sovětského/ruského a ukrajinského mýtu, a taktéž západní historiografie viz TUMIS, Stanislav. *Comparative Approaches to the Banderivets Propaganda in Western Ukraine and Czechoslovakia after 1945*. In *Oriens Aliter – Časopis pro kulturu a dějiny střední a východní Evropy*, 2017, roč. 4, č. 2, s. 10 – 13.

⁷ Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN) a po svém založení i Ukrajinská povstalecká armáda (UPA) přitom bojovaly se sovětskými partyzány, vysazenými na Ukrajinu již v době nacistické nadvlády v letech 1941 – 1944. Více k této otázce viz GOGUN, Alexander. *Stalinova komanda. Ukrajinské partyzánské jednotky v letech 1941 – 1944*. Praha : Academia, 2019, s. 67 – 134.

studii se soustřeďují na analýzu archivních materiálů a pokouším se v ní vysvětlit, jak byla propagandistická činnost organizována, a zmapovat pozice ukrajinských nacionalistů v tomto násilném konfliktu.

Studie se soustřeďuje na téma „banderovské“ propagandy na konci druhé světové války a po jejím skončení na území západní Ukrajiny (Halič, Volyň), o které nebylo v české historiografii dosud detailněji pojednáno. Česká historiografie se při zkoumání ukrajinského nacionalismu koncentrovala spíše na meziválečné období, na něž se ve svém bádání zaměřuje zejména historik David Svoboda, který nedávno vydal rozsáhlou monografii *Jablko z oceli*.⁸ Ta je recenzenty na jedné straně oceňována za práci s rozsáhlým sesbíraným materiálem, na druhé straně však kritizována za řadu interpretačních pochybení, apologetický charakter a prohrěšky proti vědeckým standardům.⁹ Svoboda taktéž již ohlásil, že v dalším bádání se bude věnovat tematické ukrajinského nacionalismu za války a po jejím skončení – nedávno k této tematické publikoval první velmi dobrou vstupní studii ve sborníku vydaném Pavlem Žáčkem v Ústavu pro studium totalitních režimů.¹⁰ Jako stručně uvedení do této problematiky pak slouží i moje již zmiňovaná studie vydaná v časopise *Oriens Aliter*.¹¹

České a také slovenské historiografické bádání se logicky věnovalo také činnosti „banderovského“ hnutí a jeho propagandistické činnosti v poválečném Československu, jež se opíralo zejména o rozsáhlé zdroje uložené v Archivu bezpečnostních složek (ABS), ve Vojenském historickém archivu v Praze a v Bratislavě, v Národním archivu v Praze, Archivu Ministerstva vnitra Slovenské republiky, ve Slovenském národním archivu v Bratislavě a v dalších místních archivech v České republice a ve Slovenské republice. Badatel se v této souvislosti může opřít i o rozsáhlý soupis pramenů vydaných k této problematice zejména slovenským historikem Michalem Šmigelem, který na jejich základě napsal i celou řadu významných studií.¹² Z nejnovějších prací, pojednávajících o tomto tématu, je potřeba zmínit zejména knihu Tomáše Řepy,¹³ která se ale snaží poněkud nešťastně a zkratkovitě propojit základní historické informace o banderovcích v Československu a pojednání o poválečné komunistické propagandě v boji s banderovci s okolnostmi současné informační války v souvislosti s děním na Ukrajině, což se odráží i ve velmi nepříznivých re-

⁸ SVOBODA, David. *Jablko z oceli. Zrod, vývoj a činnost ukrajinského radikálního nacionalismu v letech 1920 - 1939*. Praha : Academia, 2021.

⁹ Srov. TOMEK, Miroslav. Na obranu organizace ukrajinských nacionalistů. In *Securitas Imperii*, roč. 40, č. 1, 2022, s. 1 - 24; TOMEK, Miroslav. Nevyhnutelné jablko: Kázání o nutnosti ukrajinského nacionalismu. In *A2: Kulturní čtrnáctideník*, roč. XVIII, č. 17, 17. 8. 2022, s. 3.

¹⁰ SVOBODA, David. David, který prohrál s Goliášem. Několik poznámek k poválečné antisovětské rezistenci na západní Ukrajině. In ŽÁČEK, Pavel et al. *Vyjádření úcty a vděčnosti. 3. sborník o protikomunistickém odboji*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky - Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha, 2018, s. 190 - 205.

¹¹ TUMIS, Comparative Approaches to the Banderivets Propaganda..., s. 9 - 22.

¹² ŠMIGEL, Michal (ed.). *UPA v svitli slovacích ta českých dokumentiv (1945 - 1948). Knyha perša: Rejdy UPA v dokumentach vijska ta aparatu bezpeky ČSR (1945 - 1946)*. Toronto - Lviv : Litopis UPA, 2010.

¹³ ŘEPA, Tomáš. *Banderovci. Politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt v současnosti*. Praha : Academia, 2019.

cenách na tuto knihu.¹⁴ Tématu se však velmi zásadně věnovali i historici, jejichž interpretace je výrazně ovlivněna přístupy komunistické propagandy, za všechny jmenujme zejména knihy Jana Fialy¹⁵ či Bohuše Chňouška,¹⁶ které nicméně předkládají velmi rozsáhlý materiál, který je třeba reinterpretovat v kontextu současného bádání. Vzhledem k tomu, že výše zmíněné práce českých a slovenských badatelů se mnou sledované tematice věnovaly jen okrajově a nabízejí spíše jen potřebný kontext, opíral jsem se v analýze „banderovské“ poválečné propagandy zejména o práce ukrajinských historiků a o primární zdroje.

Studie je příspěvkem k tématu nesvobody, despotie a totalitarismus v kultuře a v kulturních dějinách, jemuž se věnovala konference pořádaná Českou společností pro slavistická, balkanistická a byzantologická studia, z. s. v Brně v říjnu 2021¹⁷ a kde bylo toto téma prezentováno jako vhléd do myšlení a uvažování ukrajinských nacionalistických propagandistů. Jejich ideje měly hluboký dopad pro široce pojímané kulturní dějiny.

Ukrajinský povstalecký odboj na západní Ukrajině byl ze všech hraničních regionů Sovětského svazu největší. Podle historika Alexandra Statieva zde působilo v partyzánských jednotkách v roce 1944 od 25 do 40 tisíc nacionalistických bojovníků a do roku 1950 jimi prošlo celkově až 400 tisíc mužů a žen, mezi něž ale autor zahrnuje i pomocný personál, včetně pracovníků propagandy.¹⁸ Na konci druhé světové války a po jejím skončení se nicméně musela UPA potýkat s těžkými ztrátami ve svých řadách – Statiev uvádí na základě sovětských archivních zdrojů následující čísla: v roce 1945 to bylo 45.956 zabitých a 65.778 uvězněných a v roce 1946 pak 10.862 zabitých a 14.550 uvězněných.¹⁹ V tomto srovnání se pak mohou jevit počty zabitých ukrajinskými partyzány naprosto marginální: v roce 1945 byli zodpovědní za smrt 5.779 osob (z toho ale 4.249 obětí, tj. 73,5 % tvořili civilisté a jen 26,5 % sovětské autority), v roce 1946 to pak bylo 2.723 osob (z toho 61,6 % civilisté).²⁰ Tomuto nepoměru se ale nelze divit, pokud si uvědomíme, převahu sovětských orgánů nasazených na západní Ukrajině k pacifikaci ukrajinského nacionalistického hnutí.

¹⁴ KORDOVÁ, Vlasta. Demytologizace „banderovců“ v podání Tomáše Řepy. In *Securitas Imperii*, roč. 38, č. 1, 2021, s. 320 – 329; TOMEK, Miroslav. Banderovci: Tomáš Řepa (recenze). In *Dějiny a současnost*, roč. 42, č. 5, s. 47.

¹⁵ FIALA, Jan. *Zpráva o akci B*. Praha, 1994.

¹⁶ CHŇOUPEK, Bohuš. *Banderovci*. Bratislava, 1989.

¹⁷ Srov. <<https://historie.phil.muni.cz/aktualne/kalendar-akci/ne-svoboda-despotie-a-totalitarismus-v-kulture-a-v-kulturnich-dejinach>> [staženo 10. 9. 2022].

¹⁸ STATIEV, Alexander. *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010, s. 106. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511730399> Podle Grzegorza Rossolińskiego-Liebe mohla UPA v roce 1944 mobilizovat dalších 100 tisíc mužů. I to byl důvod, proč sovětská vláda odvedla v letech 1944 – 1945 si 700 tisíc mladých branců do Rudé armády, čímž značně oslabilo možnosti partyzánského hnutí. Srov. ROSSOLIŇSKI-LIEBE, Grzegorz. *Stepan Bandera. The Life and Afterlife of a Ukrainian Nationalist: Fascism, Genocide and Cult*. Stuttgart : Ibidem Press, 2014, s. 295.

¹⁹ STATIEV, *The Soviet Counterinsurgency*, s. 110.

²⁰ Tamtéž, s. 133.

Již na konci roku byla vnitřní vojska ukrajinského okruhu reorganizována ve čtyři divize vnitřních vojsk NKVD, z nichž každá disponovala 6 tisíci vojáky. Na západní Ukrajinu byl poslán ještě 290. motostřelecký pluk s 1.500 vojáky. Působila tu ale i další regionální vojska, a tak se celkový počet sovětských sil odhaduje na 60 tisíc mužů. Po spuštění tzv. Druhé veliké blokády na začátku roku 1946 působilo na západní Ukrajině až 200 tisíc sovětských vojáků a policistů, rozmístěných do asi 4 tisíc posádek po dvaceti až sto mužích, kteří doslova odřízli západoukrajinské oblasti od zbytku Ukrajiny. Na západě pak byli ukrajinští povstalečtí partyzáni blokováni vojenskými a policejními jednotkami Československa a Polska, s nimiž se na tom dohodla sovětská vláda.²¹

Sovětská vláda navíc využívala i dalších prostředků k oslabování ukrajinských povstalců: od roku 1944 přesunovala na západ tisíce loajálních východních Ukrajinců a naproti tomu odsunovala do Gulagů Ukrajince považované za zrádce (odhadem asi 200 tisíc deportací do roku 1950), povolávala do sovětské armády mladé muže ze západní Ukrajiny (viz poznámka 8); stejně tak využívala pro práci v sovětských vojenských a policejních jednotkách velké množství mužů, kteří se vraceli na Ukrajinu z Německa, kde za války nuceně pracovali (mnozí z nich poté sloužili v tzv. likvidačních praporech */istrebitelnyje bataliony/* pod dohledem NKVD, v nichž v roce 1946 působilo až 40 tisíc členů). Sovětský režim využíval k potlačování nacionalistického hnutí též dalších prostředků: násilné kolektivizace, teroru, propracované propagandy, nabídky amnestií pro ty, kteří se vzdají, atd.²²

Cílem sovětského vedení po skončení války bylo co nejdříve pacifikovat a zničit Organizaci ukrajinských nacionalistů (OUN) a Ukrajinskou povstaleckou armádu (UPA), operující na západní Ukrajině. Ideálně se tak mělo stát do 10. února 1946, na který byly plánovány první poválečné volby do Nevyššího sovětu SSSR. Druhá veliká blokáda, jež byla pod vedením ukrajinského komunistického vůdce Nikity Chruščova spuštěna 10. ledna 1946, byla pro ukrajinské podzemní hnutí v mnoha ohledech devastující. UPA ztratila tisíce partyzánů, včetně mnoha klíčových vůdců – velkou ztrátou byla zejména smrt tehdejšího velitele Skupiny UPA-Sever Petro Fedorovyče Olijnyka v lednu 1946. Sovětská blokáda sice přinutila vůdce OUN a UPA změnit taktiku a diverzifikovat svoje síly (vůdci UPA se rozhodli rozdělit bojovníky do menších organizačních jednotek – z velkých oddílů složených ze 400 až 500 partyzánů vznikly malé skupiny na úrovni čtveřic po 30 až 40, rojů po 10 až 12 a samostatných bojůvek po 3 až 7 partyzánech). Tato taktika pak pomáhala partyzánům bojovat se sovětskou mocí účinněji až do roku 1953, i když samozřejmě v mnohem menším měřítku než dosud. Navzdory velkým ztrátám v době tzv. Druhé veliké blokády dosáhli bojovníci OUN i jednoho velkého úspěchu: podařilo se jim i za pomoci efektivní propagandy a agitace narušit volby v lednu 1946 a přimět bolševiky, aby je zfalšovali. Podle oficiálních výsledků hlasovalo 99 % všech voličů pro kandidátku komunistů a nezávislých, nicméně podle neoficiálních zpráv odboje dorazilo

²¹ PATRYLJAK, Ivan. *Peremoha abo smert'. Ukrajinskij vyvolnyj ruch u 1939 – 1960 rokach*. Charkiv – Lviv : Knyžkovyj Klub «Klub Simejnogo Dozvillja» i «Časopys», 2015, s. 444 – 445.

²² ROSSOLIŇSKI-LIEBE, *Stepan Bandera*, s. 295 – 300. K bojům sovětské vlády s ukrajinským nacionalistickým odbojem srov. též SVOBODA, David, který prohrál s Goliášem, s. 190 – 205.

k volbám dobrovolně jen asi 5 % voličů, zatímco asi třetina dalších přišla k volbám v důsledku sovětských hrozeb.²³

Vedení podzemního boje na západní Ukrajině bylo již v roce 1944 zcela pod kontrolou „banderovské“ frakce Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN-B), která ovládala Ukrajinskou hlavní osvobozeneckou radu (*Ukrajinska holovna vyzvolna rada*, UHVR), založenou více nacionalistickými skupinami v roce 1944, a Ukrajinskou povstaleckou armádu (UPA). Ta byla organizována na teritoriálním základu se čtyřmi velitelskými (Západ, Sever, Jih a Východ).²⁴ Většina nejvyšších velitelů, k nimž patřili například vrchní velitel Roman Šuchevyč a velitelé čtyř skupin jako Dmytro Kljačkovskij, Petro Olijnyk, Ivan Lytvynčuk, Vasyl Halasa, Vasyl Sydor a další, zastávala také nejvyšší funkce ve vedení OUN-B.²⁵ Navzdory nezlomnému úsilí, jež bylo doprovázeno i zastrašováním místního obyvatelstva, terorem, fanatismem, ale též hrdinským bojem, neměli vůdci OUN-B a UPA šanci udržet svůj vliv na západní Ukrajině v takové míře jako v dobách své největší slávy v letech 1944 – 1945. Sovětská taktika boje se od roku 1947 přizpůsobovala partyzánskému vedení boje UPA a místo velkých armádních jednotek proti nim Sověti bojovali s pomocí agentů a informátorů, kteří se byli schopni stále úspěšněji infiltrovat do jejich složek, propagandy a zastrašování, díky čemuž dostávali na svou stranu stále více civilního obyvatelstva. Počet protisovětských akcí UPA začal výrazně klesat již v roce 1947,²⁶ snižoval se i počet aktivních bojovníků a po smrti vrchního velitele Romana Šuchevyče v březnu 1950 se činnost UPA omezovala jen na aktivity několika desítek jednotlivců.²⁷ Kromě vojenských aktivit bojovaly OUN-B i UPA se sovětskými představiteli velmi účinně – možná ještě účinněji – i na poli propagandy. Během tohoto období vydaly tisíce stránek tištěných letáků, brožur, časopisů, karikatur atd. Role tištěné propagandy rostla ještě více od konce čtyřicátých let, kdy již OUN-B a UPA nebyly schopny vést se sovětskou mocí efektivní ozbrojený boj a soustřeďovaly tak své aktivity více na agitaci a propagandu.

Jak již bylo řečeno, v boji se sovětskou mocí hrála propagandistická činnost zejména po skončení druhé světové války a ještě více po roce 1947 čím dál důležitější roli. Od roku 1944 do roku 1945 určoval změny na referátu propagandy *Provodu* (vedení) OUN-B Petro Dužyj – „Arkadij“, který začal přebudovávat strukturu Hlavního centra propagandy (*Holovnij osередok propagandy*) tak, aby odpovídala zvýšeným

²³ PATRYLJAK, *Peremoha abo smert'*, s. 444 – 484; srov. též KULČYCKYJ, Stanislav. *Červonij vyklyk. Istorija komunizmu v Ukrajinі vid jogo narodžennja do zahybeli, kniha 3*. Kyjiv : TOV «Tempora», 2013, s. 124 – 128.

²⁴ Ke struktuře UPA srov. podrobněji PATRYLJAK, *Peremoha abo smert'*, s. 118 – 149.

²⁵ STATIEV, *The Soviet Counterinsurgency*, s. 106 – 107.

²⁶ Podle sovětských odhadů nepřesahoval v roce 1948 počet ukrajinských povstalců pět tisíc mužů. Srov. FANTA, Marek. *Ukrajinská povstalecká armáda v paměti přímých účastníků*, Diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016, s. 68.

²⁷ ROSSOLIŇSKI-LIEBE, *Stepan Bandera*, s. 303 – 306.

nárokům na propagandistickou a vydavatelskou činnost.²⁸ Po zabití Jakiva Busela – „Halyny“ a Dmytra Majivského – „Tarasa“ však od roku 1946 až do své smrti v roce 1951 řídila propagandistickou práci na západní Ukrajině jedna z nejvýraznějších osobností OUN-B a UPA Petro Fedun – „Poltava“ (1919 – 1951). Současně vedl i politicko-vzdělávací oddělení Hlavního vojenského štábu UPA (*Holovnyj vijskovyj štab UPA*) a Informační byro UHVR (*Bjuro Informaciji UHVR*). Členem vedení *Provodu* se stal pravděpodobně někdy v letech 1946 – 1947.²⁹ Byl to tedy Petro Fedun, kdo ve druhé polovině padesátých let udával tón propagandistické činnosti OUN-B a UPA, byl redaktorem odbojem pravidelně vydávaných časopisů *Ideja i čyn* (1946 – 1947), *Samostijnist* (1946 – 1948), *Bjuro informaciji Ukrajinskoji holovnoji vyzvolnoji rady* (UHVR) (1948 – 1951) a autorem desítky článků, jež měly výrazný dopad na činnost OUN-B a UPA a na místní obyvatelstvo.³⁰ K nejvýznamnějším spolupracovníkům Poltavu v Hlavním centru propagandy patřili Jaroslav Staruch (1910 – 1947),³¹ Osyp Djakiv (1921 – 1950),³² Bohdana Svitlik (1918 – 1948), Halyna Hoload (1922 – 2003) a mnozí další. Petro Poltava a jeho nejbližší spolupracovníci se rychle dostali do hledáčku orgánů ministerstva státní bezpečnosti Ukrajinské SSR. Navzdory značnému úsilí sovětských orgánů zadržet či zabít faktického šéfa propagandy OUN-B a UPA se Poltavovi dařilo úspěšně unikat až do roku 1951 díky tomu, co Marek Fanta nazývá „bunkrovou válkou“,³³ a také díky propracované konspiraci.³⁴

Od roku 1945 se potýkali představitelé OUN-B a UPA organizující propagandistickou a vydavatelskou činnost zejména s tím, že orgánům ministerstva vnitra se dařilo likvidovat velké tiskárny a sklady papíru na úrovni krajů a okresů, a tak museli hledat menší tiskárny v nižších celcích – regionech a rajonech.³⁵ Nejvíce tiskovin v tomto období chrlila tiskárna vydavatelského centra Lvovského krajského velení, ukrytá ve lvovských lesích, pod vedením Zenovija Teršakivce – „Fedora“. Velmi aktivní ve vydavatelské činnosti byla i krajská velení v Zakarpatí pod vedením Mychajla Djačenka, v Podolí, ve Volyňské oblasti a v Zakerzonském kraji.³⁶ Celkový počet tiskáren, používaných OUN-B a UPA je nesnadné odhadnout, Oleksandra Stasjuk stanovuje jejich počet pro roky 1945 – 1947 na asi padesát. Také kvalita tisku

²⁸ STASJUK, Oleksandra. *Vydavnyčo-propahandyvna dijalmist OUN (1941–1953 rr.)*. Lviv : Centr doslidžeň vyzvolnoho ruchu, Instytut ukrajinoznavstva im. I. Krypjakovyča, 2006, s. 55.

²⁹ ROMANJUK, Mychajlo. *Petro Fedun – „Poltava“ – provydnij ideolog OUN ta UPA*. Toronto – Lviv : Litopys UPA: Serija „Podiji i ljudy“, Knyha 6, 2009, s. 28 – 29.

³⁰ Tamtéž, s. 35 – 36; Soupis 35 známých prací Petro Poltavu tamtéž, s. 70 – 71.

³¹ K životu a dílu Jaroslava Starucha srov. *Jaroslav Staruch: dokumenty i materialy*. Kyjiv – Toronto : Litopys UPA: Nova serija, Tom 21, 2012, s. 27 – 183.

³² K životu a dílu Osypa Djakiva srov. MOROZ, Volodymyr. *Portret Osypa Djakiva – „Hornovocho“*. Toronto – Lviv : Litopys UPA: Serija „Podiji i ljudy“, Knyha 11, 2010.

³³ FANTA, *Ukrajinská povstalecká armáda v paměti přímých účastníků*, s. 147.

³⁴ Více k Poltavově schopnostem unikat orgánům sovětské bezpečnosti, k jeho úkrytům (bunkrům, *kryjuvkám*), konspiraci atd. srov. ROMANJUK, *Petro Fedun – „Poltava“*, s. 33 – 56.

³⁵ Podrobněji ke statistice zničených tiskáren srov. IŠČUK, Oleksandr – NIKOLAJEVA, Natalija. *Likvidacija orhanamy deržavnoji bezpeky URSR pidpilnych typohrafij Orhanizaciji Ukrajinskych Nacionalistiv u 1944–1954 rr.* Kyjiv : [b. v.], 2007, s. 4 – 5.

³⁶ STASJUK, *Vydavnyčo-propahandyvna dijalmist OUN*, s. 56 – 57.

se v tomto období začala snižovať, neboť se mnohé materiály musely tisknout na cyklostylu.³⁷

Ukrajinskou nacionalistickou odbojovou literaturu lze dělit podle formy hlavně na produkci časopisů, brožur a letáků. K nejdůležitějším časopisům patřila v první řadě pravidelná vydání nejvyššího vedení (*Provodu*) OUN-B *Ideja i čyn* (1942 – 1946, celkově 11 čísel),³⁸ jež v této roli od roku 1946 nahradil oficiální orgán UHVR *Samostijnist* (1946 – 1948, celkově 2 čísla). Poté, co byla při výrobě druhého čísla tiskárna obsazena speciální bojůvkou ministerstva vnitra, byli nuceni vůdci odboje představit nový časopis, který dostal název *Bjuro informaciji holovnoji vyzvolnoji rady* (UHVR),³⁹ jenž vycházel až do roku 1951 (celkově 10 čísel). Vysoké úrovně dosahovala i periodika vydávaná krajskými centry propagandy (*Krajovyj oseredok propahandy*), například *Propahandyst* (1945 – 1947, celkově 6 čísel)⁴⁰ vydávaný centrem propagandy Karpatského kraje, dále časopisy centra propagandy Podolského kraje *Žorna* (1948, celkově 2 čísla), *Za Ukrajinu* (1948 – 1950, celkově 5 čísel) či *Revoljucioner-propahandyst* (1947 – 1950, celkově 7 čísel), Lvovského kraje *Za Ukrajinu* (1945, celkově 2 čísla) a *Na čatach* (1946 – 1948, celkově 4 čísla) a Zakerzonského kraje *Informator* (1944 – 1946, celkově 7 čísel) či *Informatyvni visti* (1944 – 1947, celkově 17 čísel). Kromě toho vydávaly své periodické časopisy také orgány zodpovědné za propagandu na úrovni okresů.

V pravidelných vydáních časopisů *Provodu* a krajských center propagandy vycházely kromě aktuálních zpráv a informací (často velmi podrobná chronologie bojů),⁴¹ naléhavých výzev, deklamací, prohlášení a programových materiálů vedení většinou velké ideové články, věnující se takovým tématům jako podstata, dějiny a vyhlídky ukrajinského nacionalismu,⁴² dialektický materialismus,⁴³ rozbor

³⁷ Tamtéž, s. 58 – 61.

³⁸ Ukázka: 10. číslo časopisu *Ideja i čyn* z roku 1946 zde: <https://issuu.com/31054/docs/i_ch__10__1946_/1> [staženo 27. 6. 2022].

³⁹ Ukázka: 1. číslo časopisu *Bjuro informaciji holovnoji vyzvolnoji rady* (UHVR) z dubna 1948 zde: <<https://avr.org.ua/viewDoc/11996/>> [staženo 27. 6. 2022]. I některá další čísla tohoto časopisu lze dohledat v elektronickém archivu *Ukrajinskoho vyzvolnoho ruchu*: <<https://avr.org.ua/?idUpCat=212>> [staženo 27. 6. 2022].

⁴⁰ Ukázka: 4. číslo časopisu *Propahandyst* z května 1946 zde: <<https://avr.org.ua/view-Doc/1634/>> [staženo 27. 6. 2022]. Další čísla časopisu zde v elektronickém archivu *Ukrajinskoho vyzvolnoho ruchu*: <<https://avr.org.ua/?as=false&sp=false&tb=keywords&f%5B0%5D%5Bname%5D=%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%20%22%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%82%22&f%5B0%5D%5Btype%5D=keywords>> [staženo 27. 6. 2022].

⁴¹ Zde například podrobná chronologie bojů od srpna 1946 do srpna 1947: *Bjuro informaciji holovnoji vyzvolnoji rady* (UHVR), září 1948, č. 3, s. 1 – 26.

⁴² POLTAVA, Petro. Elementy revolucijnosti ukrajinskoho nacionalismu. In *Ideja i čyn*, 1946, č. 10, s. 13 – 39; POLTAVA, Petro. Kto taki Banderivci ta za šco vony borjujsja. In KUPIANI, Vachtang (ed.). „Zrodyls' my velykoji hodynny...“ *OUN i UPA*. Charkiv : TOV«Vydavnytvo „Vivat“», 2016, s. 256 – 285. (V ruštině zde: <https://drive.google.com/file/d/15y8V2E4tncLVyxrv92sc_jqvKtIBlyk5/view> [staženo 28. 6. 2022]) Podrobný rozbor tohoto klíčového dokumentu viz TUMIS, *Comparative Approaches to the Banderivets Propaganda...*, s. 15 – 19.

⁴³ KUŽIL', U. Naukovisť dijalektyčného materializmu. In *Ideja i čyn*, 1946, č. 10, s. 40 – 52. (v anglickém překladu srov. KUZHIL, U. Scientific Validity of Dialectical Materialism. In POTICHNYJ, Peter, J. – SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 – 1951*. Edmonton :

větského šovinismu, rusifikace, bolševického imperialismu, teroru a militarizmu,⁴⁴ postoje k ruskému národu,⁴⁵ mezinárodní politika s ohledem na Sovětský svaz i západní mocnosti,⁴⁶ příprava na třetí světovou válku,⁴⁷ ekonomická situace Ukrajiny a její vyhlídky⁴⁸ či výchova mládeže.⁴⁹ Časopisy nacionalistického odboje zajímalo podrobně také dění v sousedních zemích – v Polsku⁵⁰ a Československu.⁵¹ Většina periodik regionálních center propagandy přebírala zpravodajství a materiály krajských center a obohacovala je o materiál místního charakteru. Příkladem může být pravidelně publikovaný časopis pro mládež Kaluského okruhu *Za volju Ukrajiny* (1946 – 1950, celkově 10 čísel).⁵³

Propagandistická centra věnovala také značnou pozornost mládeži a od roku 1948 disponovalo každé krajské centrum propagandy svým časopisem určeným pro děti a mládež. Příkladem pravidelně vydávaného časopisu pro děti mohou být *Orlyky* (1949 – 1950, celkově 4 čísla) – obsah druhého čísla z roku 1950 obrací pozornost dětí k vyprávění příběhu z dětství Tarase Ševčenko, ke sportu, který upevňuje zdraví, nabádá je, aby skrývaly tajemství před nepřítelem, ucí je píseň *Orlyka* a vyzývá je, aby nezpívaly písně bolševické, ale vlastenecké, učily se ukrajinské dějiny atp. Periodikum je vybaveno také jednoduchými kresbami, jež dokreslují tematiku jednotlivých příspěvků.⁵⁴ Ve třetím čísle z roku 1951 je věnována pozornost lásce k rodnému kraji, ukrajinskému jazyku, zdůrazňuje se čestnost Ukrajinců; autoři také dětem vysvětlují, proč Ukrajinci bojují za svobodnou vlast a vyprávějí jim příběh

Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 127 – 141. Pod pseudonymem Kužil U. psala Kateryna Zarycka.

⁴⁴ HORNOVYJ, O. Šoviniстыčne zapamoročennja j rusyfikacijna harjačka bolševyckych imperialistiv. In *Ideja i čyn*, 1946, č. 10, s. 40 – 52; POLTAVA, Petro. Polityka moskovsko-bolševyckoho urjadu ta joho ukrajinskohoji ahentury nemaje ničoho spilnoho iz spravžnjuju voleju ukrajinskoho narodu. In *Bjuro informacij holovnoji vyzvolnoji rady (UHVR)*, březen 1950, č. 7, s. 12 – 16; Militaryzm stalinsko-bolševyckych imperialistiv (neznámý autor). In *Propahandyst*, červen 1945, č. 1, s. 23 – 32; KUZHLIL, U. Paths of Russian Imperialism. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 69 – 96.

⁴⁵ DJAKIV, Osyp – Hornovyj. Naše stanovyšče (Stavlennja) do rosijskoho narodu. In KUPIANI (ed.), *„Zrodyls’ my velykoji hodyny...“*, s. 286 – 301.

⁴⁶ Stalinsko-bilšovyckyj imperializm u svitli zakordonnoji polityky (neznámý autor). In *Propahandyst*, červen 1945, č. 1, s. 13 – 23; POLTAVA, Petro. Concept of an Independent Ukraine and Current Political Trends in the World. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 175 – 225.

⁴⁷ POLTAVA, Petro. Pidhotovka do tretjoji svitovoji vijny ta zavdannja ukrajinskoho narodu. In Bjuro informacij holovnoji vyzvolnoji rady (UHVR), květen 1951, č. 9, s. 2 – 21 (v anglickém překladu POLTAVA, Petro. Preparatory Steps towards the Third World War and the Tasks of the Ukrainian People. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 263 – 281.

⁴⁸ Hospodarski pidstavy našoji deržavnosti (neznámý autor). In *Propahandyst*, červen 1945, č. 2, s. 35 – 55; Borotba za naftu (neznámý autor). In *Propahandyst*, květen 1946, č. 4, s. 9 – 13.

⁴⁹ BOJESLAV, M. Do problemy vychovannja dorostu / pid uvahu masovny propahandystam ta vychovnykam molodi. In *Propahandyst*, srpen 1945, č. 3, s. 34 – 36.

⁵⁰ BOROVSCH, Ja. V. Ukraine and Poland. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 57 – 68.

⁵¹ Včora i s’ohodni Čecho-Slovaččyny (neznámý autor). In *Propahandyst*, květen 1946, č. 4, s. 13 – 22.

⁵² K dalším tématům srov. STASJUK, *Vydavnyčo-propahandyvna dijalisť OUN*, s. 62 – 71, 124 – 152, 184 – 218.

⁵³ Srov. například 7. číslo z října 1949, Dostupné na: <https://drive.google.com/file/d/1uZmKZL_drf80cX-NwbV_N-gasIIWYhpdI/view> [staženo 28. 6. 2022].

⁵⁴ <<https://drive.google.com/file/d/1rmbSr5jQxp39NFmIx8nptAjD0JtznJVy/view>> [staženo 28. 6. 2022].

jedného mladého chlapca, jenž se stal povstalcem.⁵⁵ Naproti tomu časopis *Molodyj revoljucioner* (1948 – 1953, celkově 8 čísel) je věnován starší mládeži. Autoři se k ní například ve druhém čísle z roku 1949 obracejí s vážnými tématy, v podstatě jako k již dospělým, a nabádají je k tomu, že Ukrajina jim musí být nade vše, stanovují jejích konkrétní úkoly v protikolchozním hnutí, vyzývají je k odvaze jako k hlavnímu předpokladu vítězství nad bolševiky a ke studiu minulosti Ukrajiny.⁵⁶ Ve čtvrtém čísle je autoři vybízejí přímo k tomu, aby se připravili k boji a učili se vojenským záležitostem.⁵⁷ Vzhledem k tomu, kolik velmi mladých chlapců a dívek začínalo svou aktivní povstaleckou kariéru, dříve než dosáhli dvaceti let věku, lze konstatovat, že tato tradiční konstanta nacionalistické propagandy byla velmi úspěšná.

Důležitou složkou vydavatelské činnosti OUN-B a UPA byly též časopisy s vojenskou tematikou, určené především pro muže a ženy zapojené do bojů. Nejčtenějším časopisem byl *Povstanec* (1944 – 1946, celkově 9 čísel), vydávaný Hlavním vojenským štábem UPA (*Holovnyj vijskovyj štab UPA*), jehož redaktoři byli nejzkušenější a nejvýznamnější představitelé propagandy Mykola Dužyj, Mychajlo Medviď, Josyp Pozyčanjuk, Dmytro Majivskij, Jakiv Busel, Osyp Djakiv a Petro Fedun. Pro představu o obsahu tohoto časopisu může posloužit například číslo 5 – 6 z dubna/května 1945, které na prvních stránkách přetiskuje slovo vrchního velitele UPA Tarase Čuprynyky (všeobecně známé krycí jméno Romana Šuchevyče) a dále báseň Ivana Franka *Narode mij*, rozebírá historický a vojenský přínos Symona Petljury a Jevhena Konovalce v boji za nezávislost a jednotu Ukrajiny, věnuje se klíčové roli vojenské disciplíny, chronologicky mapuje boj UPA v lednu a únoru 1945 a analyzuje zahraničněpolitickou a vojenskou situaci ve světě.⁵⁸ Za zmínku nepochybně stojí periodikum vojenského okruhu *Hoverlja* pod titulem *Šljach peremohy* (1945 – 1947, celkově 17 čísel),⁵⁹ vydávaný známým propagandistou OUN Mychajlem Djačenkem (1910 – 1952),⁶⁰ který vedl i redakci časopisu *Čornyj lis* (1947 – 1950, celkově 16 čísel),⁶¹ vydávaného orgánem 22. stanislavivského taktického oddělení. Z dalších časopisů

⁵⁵ <https://drive.google.com/file/d/1PxemiuT_usesfhC0D73569VuqCvin14X/view> [staženo 28. 6. 2022].

⁵⁶ <https://drive.google.com/file/d/1BoF4YexWSF1mY7_JzDsTDOuQ6iHsYWAG/view> [staženo 28. 6. 2022].

⁵⁷ <<https://drive.google.com/file/d/1swEIEZl5k8F2nPSw75VqJ96wHjCDvIdc/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁵⁸ Srov. <<https://drive.google.com/file/d/1t5UqZKrTSLUh4DyoBU1tFgQVp3H-ILWT/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁵⁹ Ve 12. čísle z ledna 1946 lze najít například důležitý článek pro „techniku“ bolševických voleb (viz. <https://drive.google.com/file/d/1Uah6fUHIVf6cSYR7_kjYA4jrfqnG23w/view> [staženo 28. 6. 2022], s. 14 – 16. V 17. čísle z roku 1947 se jeden z článků věnuje otázce, kolik lidí z ukrajinského národa už zamordovali bolševičtí „kati“. Viz <<https://drive.google.com/file/d/1uvCwPv7ccRW8j9RnnTzZuUB-SWNlnYKaa/view>> [staženo 28. 6. 2022], s. 11 – 12.

⁶⁰ K Mychajlu Djačenkovi, pišicimu často pod pseudonymem Marko Bojeslav, srov. IŠČUK, Oleksandr. *Žittja ta dolja Mychajla Djačenka – „Marka Bojeslava“*. Toronto – Lviv : Litopys UPA, Serija „Podijj i ljudy“, knyha 9, 2010; ZELINSKA, H. O. Tvorčisť Marka Bojeslava u konteksti literatury ukrajinskoho rezistansu (do 100-riččja z dnja narodžennja). In *Prykarpatskij visnyk NTS, Slovo*, 2009, č. 2 (6), s. 387 – 399.

⁶¹ Příkladem může být například 1. číslo z června 1947, ve kterém lze nalézt sérii článků Marka Bojeslava, vyprávějící legendu Černého lesa; autoři, včetně Bojeslava se věnují též významné regionální osobnosti OUN, veliteli 22. stanislavivského taktického oddělení, Vasylu Vasylyjoviči Andrusjakovi (1915 – 1946), známému též pod pseudonymem Rizun-Hrechota. Srov. <https://drive.google.com/file/d/1SBxWvV-GIUQvW9q1Q_1EB93TLzOnFFT6/view> [staženo 28. 6. 2022].

stojí za zmínku i humoristický *Ukrajinskyj Perec* (1943 – 1945, celkově 3 čísla), publikovaný Hlavním centrem propagandy pod redakcí Jaroslava Starucha.⁶²

Rozsah tohoto článku bohužel neumožňuje zmínit všechny pravidelně i nepravidelně vydávané časopisy tohoto období a již vůbec je detailně analyzovat. Za zmínku nicméně stojí skutečnost, že ukrajinský nacionalistický odboj zaplavil, navzdory zhoršujícím se technickým a jiným možnostem, západní Ukrajinu obrovským množstvím tištěného materiálu. Oleksandra Stasjuk, která se této tematice podrobně věnovala, zahrnuje do své přehledné tabulky celkově 156 periodik, která byla v tomto období na západní Ukrajině někdy častěji, jindy sporadičtěji, vydávána. Nejrůznějších brožur a knížek napočítala pro každý ze zkoumaných roků několik desítek, nebo i stovek. To samé platí i pro záplavu letáků, jež kolovaly na západní Ukrajině v daném období v řádu tisíců. Náklady jednotlivých tištěných materiálů odhaduje podle typu následovně: letáky se vydávaly v nákladu často nad sto tisíc exemplářů, zatímco brožury a pravidelně publikované časopisy od padesáti do dvou tisíc.⁶³

Z nepravidelně vydávané literatury stojí za zmínku nejrůznější sborníky (historické, reportáže a dokumenty ze střetů odboje s Němci a se Sověty, dokumenty protipolské a protiruské; naproti tomu po skončení druhé světové války navzdory jistým kritickým zmínkám vůči Židům rozestým v některých dokumentech vymizely téměř materiály protizidovské či antisemitské, tedy židovské téma přestalo být dominantním), příručky, slovníky, instruktážní materiály s nejrůznější tematikou, převažovala nicméně školení v oblasti ideologicko-politické, mezinárodněpolitické, programové, informační, patriotické, jazykové, konspirační, vojenské, ekonomické (například dokumenty protikolchozní) atd.⁶⁴

Nejzajímavějším materiálem jsou nicméně letáky, které se snažily jednoduchým a úderným způsobem působit na rozmanité cílové skupiny, a jak již bylo řečeno, byly po západní Ukrajině šířeny ve sto tisícových nákladech. Měly nepochybně obrovský dopad na místní obyvatelstvo, i když je vzhledem k působení sovětské propagandy a zejména k obrovským represivním možnostem sovětských okupačních sil složité jednoznačně určit jejich význam. Viděli jsme nicméně, že propaganda ukrajinských nacionalistů sehrála možná rozhodující vliv v bojkotu sovětských voleb v roce 1946 (srov. výše). S vojenským oslabováním nacionalistického odbojového hnutí rostla, jak jsme již konstatovali, role nacionalistické propagandy, ale ukazovalo se též, že navzdory obrovskému úsilí nebyla zvýšená propagandistická aktivita OUN a UPA schopna nahradit snižující se vojenskou akceschopnost a možnosti vzdorovat či dokonce zvrátit vývoj směřující k jednoznačné porážce.

⁶² Například 3. číslo z března 1945 je plné karikatur a satirických veršů věnovaných bolševikům a konkrétně i Josifu Stalinovi, jemuž je určeno i několik novoročních přání, přes něž je spolu s Hitlerem vyobrazen v rudé barvě visící na stromě. Srov. <https://drive.google.com/file/d/1l_fz5Kx049KaClRj3HT-Fhe2IDS0jhwGN/view> [staženo 28. 6. 2022].

⁶³ Soupis tištěné periodické i neperiodické literatury, včetně soupisu známých pseudonymů autorů podle STASJUK, *Vydavnyčo-propahandyvna dijalniš' OUN*, s. 240 – 379. K nákladům jednotlivých vydání srov. tamtéž, s. 82.

⁶⁴ Tamtéž, s. 78 – 80 a soupis neperiodické literatury, viz poznámka 53.

Letáky opäť môžeme radit na základě rozličných kategorií: podle formy, cílové skupiny, na informační, úderné (hesla,⁶⁵ obrázkové s krátkým popisem) atd. Velké množství letáků, s nimiž se badatel setkává v archivech, je anonymních a vyjadřuje jednoznačný odpor vůči nepříteli nebo na druhé straně jasnou podporu cílům odboje. Mnohé letáky informují o různých událostech či aktivitách, varují (například před agenty a provokatéry),⁶⁶ připomínají zemřelé hrdiny (plukovník Vasyl Andrusjak,⁶⁷ Symon Petljura,⁶⁸ Jevhen Konovalc⁶⁹ ad.), obracejí se na různé skupiny – místní obyvatelstvo (učitele,⁷⁰ mládež,⁷¹ rolníky,⁷² řecké katolíky⁷³), východní Ukrajince (ukrajinské rudoarmějce),⁷⁴ Ukrajince žijící za Curzonovou linií (dopis ukrajinským dělníkům pracujícím v Německu⁷⁵),⁷⁶ další porobené národy (Bělorusy,⁷⁷ Litevce, Lotyšé a Estonce⁷⁸),⁷⁹ neutrální mocnosti a obyvatele (Poláky,⁸⁰ Českoslováky⁸¹), ale i na nepřátele (například na osoby pracující v likvidačních pra-

⁶⁵ Rozsáhlý sedmistránkový soupis propagandistických hesel zde:

<https://drive.google.com/file/d/1opcd_mUNiL3n37fOkhTgta4KvjKpji5o/view> [staženo 28. 6. 2022].

⁶⁶ Například leták obracející se ke studentům Lvova, které varuje před tím, aby se nenechali obelstít. Srov. <<http://avr.org.ua/viewDoc/8597?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁶⁷ Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/8655?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁶⁸ Srov. <<https://drive.google.com/file/d/198H0B6aK3IHVWksK3wCZGHuNDElbsnLY/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁶⁹ Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/23643?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁷⁰ Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/8663?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁷¹ Srov. <https://drive.google.com/file/d/1OXiCkceTMnVVDND6OSDTPUWFrj_OK-CC/view> [staženo 28. 6. 2022].

⁷² Srov. <<https://drive.google.com/file/d/1J1tWN-ViVzCzK766bp78n9iIvSoMJZtZA/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁷³ Srov. <https://drive.google.com/file/d/1T1UrmZbnqrWEwqkzbiKwSyz_JJ19MLJm/view> [staženo 28. 6. 2022].

⁷⁴ Leták nazvaný *Braty červonoarmijci – ukrajinci* končí údernými hesly: „Ať žije národněosvobozenecý protibolševický boj celého ukrajinského národa! Ať žije bojový svaz ukrajinských povstalců s Ukrajinci z Rudé armády v protibolševickém boji za národní a sociální osvobození ukrajinského národa! Ať žije vůle národů a lidu!“ Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/8645?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁷⁵ Srov. <<https://drive.google.com/file/d/1xDvwAV0CjD3TnYkYJRvFkCaCp47eE1YI/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁷⁶ Zajímavostí tohoto letáku je, že je psán ve velmi špatné češtině. Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/9935?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁷⁷ Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/8608?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022]. V tomto typu letáků, určených dalším porobeným sovětským národům, se většinou nejprve konstatuje, že spolu nesou podobný úděl, čelí sovětskému imperialismu a musejí se vůči němu společně postavit. Není náhodou, že tento poměrně rozsáhlý leták, který se odvolává i na některé historické okolnosti bojů druhé světové války, končí zvoláním „Ať žije osvobozenecý boj běloruského, ukrajinského a všech porobených národů! Smrt rusko-bolševickým imperialistům a jejich agentům!“

⁷⁸ Srov. <<https://drive.google.com/file/d/1WwFZxle2RwUyPuagZfbnS6A27bmqQZF/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁷⁹ V tomto letáku se propagandisté obracejí ke všem porobeným národům Sovětského svazu a v parodickém duchu formulují jejich „hymnu“ – její refrén zní následovně: „Přestaň se podřizovat společnému katovi // přestaň trpět moskevské jařmo // společnými silami se staneme svobodnými // dáme svobodu národům a lidstvu. Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/9855?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁸⁰ Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/9854?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022]; Dále též:

<<https://avr.org.ua/viewDoc/9946?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

⁸¹ Srov. <<https://drive.google.com/file/d/1e1qhvdrDJu8nAUyVGET12jHABP4sXio2/view>> [staženo 28. 6. 2022].

porech).⁸² Z množství specifických a velmi zdařilých letáků, které kombinují krátká úderná hesla s karikaturami příhodně doplňujícími daný text, uvádím následující: Leták z roku 1949 nazvaný *Tak vypadá „beztřídní společnost“ v SSSR* je doprovázený následujícím textem: „Pracující Ukrajině! SSSR – stát největšího sociálního a národního útlaku na světě! Pryč s diktátorským a vykořisťovatelským režimem Stalina a jeho kliky! Ať žije osvobozenec boj pracujících proti parazitní třídě stalinských velmožů! Ať žije revoluční boj pracujících Ukrajiny za ukrajinský samostatný a jednotný stát! Smrt Stalinovi a jeho agentům! Ukrajinstí povstalci.“ Pod názvem letáku se na první straně objevuje karikatura zobrazující Stalina a kliku jeho spolupracovníků, kteří ujařmují prostý lid.⁸³ Na dalším letáku z roku 1948 je pod názvem *Stalin „osvobozuje“ Ukrajinu od chleba, uhlí, železa, ropy* obrázek sovětského vůdce, který posílá z Moskvy vlaky po železnici do Kyjeva, Krivého Rihu a Donbasu a na cílovém místě jsou zobrazeni dělník s krumpáčem, zemědělec s kosou a horník u dolů. Na druhé straně letáku pak čteme: „Čtvrtá pětiletka upevňuje koloniální postavení Ukrajiny. Stalinští velmoži chtějí v Ukrajině hospodařit tak, jak hospodaří v Africe kapitalističtí lupiči. Naplánovali si uloupit z Ukrajiny pro svoje imperialistické cíle 9.7 milionů tun litiny, 8.8 milionů tun oceli, 86.1 milionů tun uhlí, 325 tisíc tun ropy a odvést chléb! Pryč s koloniálním loupením Ukrajiny! Bohatství Ukrajiny – ukrajinskému národu! Smrt stalinským banditům! Ukrajinstí povstalci.“⁸⁴

Velké analytické články časopisů *Provodu* a krajských center propagandy a nejrůznější brožury, sborníky a příručky, které se podrobně věnovaly ideovým, politickým, zahraničněpolitickým, vojenským, ekonomickým, sociálním, historickým, morálním, výchovným (zejména s ohledem na mládež), jazykovým, a dokonce i literárním a uměleckým otázkám, vztahům s okolními národy (zejména Poláky), ale i dalšími státy světa (Velká Británie, USA), atd., vypovídají o vysoké úrovni přispěvatelů a o jejich poměrně širokém rozhledu. Mnohé otázky byly konzultovány s odborníky z ukrajinských univerzit – historiky, politology, ekonomy, lingvisty a jinými vědci. Řadu dokumentů tito vědci dokonce sami pod různými pseudonymy psali.⁸⁵

Jedním z největších témat, jimž se ukrajinstí nacionalističtí propagandisté pochopitelně věnovali, byla jejich snaha představit se Ukrajincům (místnímu obyvatelstvu, ale i Ukrajincům východním, kteří je tak dobře neznali) a světu, zejména tomu západnímu, vysvětlit cíle „banderovského“⁸⁶ hnutí, odmítnout některé mýty,

⁸² Srov. <<https://avr.org.ua/viewDoc/8599?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022]. Tento typ letáků pak většinou končí jednoduchými hesly, jako v tomto případě: „... Smrt Stalinovi! Ať žije jednota všeho ukrajinského národa!“

⁸³ Srov. <<https://drive.google.com/file/d/1BDK6A6bROU6LuC0VklQR55AGiW8wX-8h/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁸⁴ Srov. <<https://drive.google.com/file/d/1N3xGBSrN4My5fb8u7AP2q1TKaNLsJLVL/view>> [staženo 28. 6. 2022].

⁸⁵ STASJUK, *Vydavnyčo-propahandyvna dijalist' OUN*, s. 70.

⁸⁶ Tento termín, který byl později především sovětskou a komunistickou propagandou zprofanován, používám s ohledem na to, že se tak příslušníci OUN-B a UPA sami nazývali. Viz například výše

kteře byly nacionalistům připisovány, a obhájit své aktivity. V tomto smyslu pak mají mnohé z těchto dokumentů apologetický ráz. Ve většině z nich odmítají jako nehoráznou lež své ztotožňování s německými nacisty a později také obvinění, že jsou anglo-americkými agenty. Argumentují přesvědčivě, že s německými nacisty bojovali od června 1941 a v těchto bojích přišli o velké množství svých bojovníků, přičemž mnozí, včetně jejich vůdce Stepana Bandery, byli uvězněni nacisty. Na druhou stranu nicméně ve svých propagandistických statích většinou opomíjejí vysvětlit svou spolupráci s nacistickým Německem a fašistickými státy před rokem 1941. Své ztotožňování se západními imperialisty odmítají na základě tvrzení, že jejich úsilí bylo vždy zaměřeno výhradně na boj za ukrajinskou nezávislost, za svobodu a vždy v něm spoléhali čistě na svoje síly a odvahu. Sami sebe označovali za národní revolucionáře, bojující za národní a sociální osvobození Ukrajiny.⁸⁷

Velmi poučný je v tomto smyslu i článek určený *Bratrským českým a slovenským národům* z roku 1947,⁸⁸ který se stejně jako předchozí dokument ohrazuje proti falešné a nepravdivé ruské propagandě a vysvětluje cíle UPA, jež bojuje za svobodu národů a lidstva. Na první pohled zaujme, jak dobře byl autor tohoto dokumentu seznámen s tím, o čem se psalo v československém tisku, když konstatoval, že velká část tamních novin je ovlivněna sovětskou propagandou a jako příklad citoval i dva výtahy z novin (s. 1 – 2). Autor taktéž definoval tři klíčové argumenty, které se v československém tisku vůči ukrajinským povstalcům používají: 1) Přináležitost k táboru reakce; 2) spolupráce s německými okupanty; 3) obvinění z antisemitismu (viz s. 2). Po poměrně podrobném vylíčení programu UPA se autor článku věnoval tématům, jež po druhé světové válce v československé společnosti silně rezonovala a která v očích československého lidu stavěla ukrajinské povstalecké hnutí do nepříznivého světla. V této souvislosti je potřeba znovu ocenit to, že byl autor s děním v Československu evidentně velmi dobře seznámen, a mohl svou propagandu přesně zacílit. Vyrovňoval se zejména s otázkou spolupráce s německými okupanty a konstatoval, že žádná taková spolupráce neexistovala (s. 8). Ukrajínští nacionalisté vždy bojovali za „svobodné ideály lidské rovnosti, spravedlnosti, národní práce, humánnosti a sociální spravedlnosti, které jsou v rozporu se systémem hitlerovského režimu, diktatury, totalitarismu a terorismu“ (s. 8). Akt obnovení Ukrajinského státu 30. června 1941 je interpretován, v rozporu s historickou realitou, jako „výrazný protiněmecký čin“⁸⁹ (s. 10) a další kroky německého státu vůči Ukrajině jsou již po právu líčeny jako násilné – „Němci nás nazývali „moskevsko-ukrajinskými nacionalisty, nebo přímo komunisty“, zatímco „bolševici nás nazývali ukrajinko-německými nacionalisty“ (s. 11).

zmiňovaný dokument *Kdo jsou banderovci a za co bojují (Kto takije banderovci a za čo oni borjutsja)*.

⁸⁷ Srov. článek POLTAVA, Petro, *Kto takije banderovci a za čo oni borjutsja*. In <https://drive.google.com/file/d/15y8V2E4tncLVyxrV92sc_jqvtKIBIyk5/view> [staženo 30. 6. 2022], s. 3, 4, 7, 8.

⁸⁸ Srov. článek *Do bratnjoho českoho i slovacckoho narodiv*. In <<https://drive.google.com/file/d/1e1qhvdr-DJu8nAUyVGET12jHABP4sXio2/view>> [staženo 30. 6. 2022].

⁸⁹ Většina historiků, i těch ukrajinských se shoduje v tom, že OUN sice vyhlásila stát bez nacistického souhlasu, ale její vůdci byli přesvědčeni o tom, že tuto skutečnost vezme nacistické Německo bez problémů na vědomí a nezávislá Ukrajina s ním bude úzce spolupracovat, podobně jako například představitelé Slovenského štátu. Srov. například HRYCAK, *Narys istoriji Ukrajiny...*, s. 404 – 405.

Tento dokument je také jedním z mála, kde se ukrajinští propagandisté vyjadřují k obviněním z antisemitismu, a cituje několik příkladů takových nařčení v československém tisku. Autor článku násilné činy vůči Židům odmítá, argumentuje například tím, že v době německé okupace sloužili Židé v oddílech UPA (naproti tomu ale nezmiňuje oddíly Nachtigal a Rolland, které ještě v době před ustavením UPA sloužili Němcům, a to i včetně budoucího vrchního velitele UPA Romana Šuchevyče, a jejichž zločiny proti židovskému obyvatelstvu jsou nezpochybnitelné).⁹⁰ Dále tvrdí, že útoky proti nim by škodili ukrajinskému povstaleckému boji a připomíná rejdy na Slovensko v roce 1946, kdy se mnozí „upisté“ potkávali se slovenskými Židy a vždy se k nim chovali přátelsky atd. (s. 18 – 19).⁹¹ Dopad velmi dobře zpracovaného propagandistického materiálu určeného Čechům a Slovákům nicméně snižuje fakt, že byl napsán ukrajinsky (nepodařilo se mi dohledat žádný jeho český či slovenský překlad či ekvivalent) a mohli mu rozumět asi jen Ukrajinci žijící na východním Slovensku, jimž byl pravděpodobně v první řadě určen.

Ukrajínští propagandisté UPA vydali také celou sérii ideových dokumentů, rozpracovávajících teorii národně osvobozenického hnutí, které jdou většinou ruku v ruce se strategií boje proti bolševickému imperialismu. Cílem těchto teorií a strategií má být jednoznačně vytvoření nezávislého ukrajinského státu. Petro Poltava ve svých úvahách srovnává koncept národního státu s marxistickým pojetím. Tvrdí, že podle marxistického učení byl „stát vždy ... prostředkem útlaku v rukou vládnoucí sociální třídy ... lidstvo může žít skutečně svobodný život jen tehdy, pokud bude stát zničen“.⁹² Marxistickou představu o tom, že by lidstvo mohlo žít v budoucnu bez státu, označuje Poltava jako utopickou a naopak obhajuje tezi, že „stát vzniká nikoli jako prostředek útlaku..., ale jako odpověď na přirozenou potřebu vnést do života společnosti řád...“ (s. 170). Poltava ale zároveň připouští, že stát může být prostředkem útlaku, netýká se to však jen pracujících vrstev, ale také národů v impériích. Neobhajuje nicméně zrušení instituce státu, ale přeorganizování světového řádu do systému národních států, který je jediným životaschopným konceptem uspořádání světa (s. 171).

Ve svém dalším rozsáhlém programovém článku pak rozpracovává koncept nezávislého ukrajinského státu a dává jej do spojitosti s politickými trendy ve světě.⁹³ Budoucí ukrajinský nezávislý stát má být ustaven Ukrajinci jako národní stát na jejich vlastních etnických územích a založen na ukrajinských historických tradicích

⁹⁰ Srov. například RUDLING, Per A. The OUN, the UPA and the Holocaust. A Study in the Manufacturing of Historical Myths. In *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies*, Pittsburg, November 2011, Number 2107, s. 1 – 72; HIMKA, John Paul. *The Ukrainian Insurgent Army and the Holocaust*. In <https://www.academia.edu/1071581/The_Ukrainian_Insurgent_Army_UPA_and_the_Holocaust> [staženo 30. 6. 2022]. <https://doi.org/10.5195/CBP.2011.164>

⁹¹ K rejďům na Slovensko viz TUMIS, *Comparative Approaches to the Banderivets Propaganda...*, s. 19 – 21; Více pak ŠMIGEL, Michal. Rejdy UPA v dokumentech vojenských a bezpečnostných štruktúr ČSR (1945 – 1946). In ŠMIGEL, Michal (ed.). *UPA v svetli slovacnych ta ceskych dokumentiv (1945 – 1948). Knyha perša: Rejdy UPA v dokumentach vijska ta aparatu bezpeky ČSR (1945 – 1946)*. Toronto – Lviv : Litopis UPA, 2010, s. 47 – 83.

⁹² POLTAVA, Petro. Our Teaching about the National State. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 169, 170.

⁹³ POLTAVA, Petro. The Concept of an Independent Ukraine and Current Political Trends in the World. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 175 – 225.

(Kyjevská Rus, kozácká republika z roku 1648, Ukrajinská lidová republika z roku 1918, viz s. 175 - 176).⁹⁴ Ukrajina má být budována jako stát sociálně spravedlivý, kde nebude nikdo vykořisťován, a na principu veřejného vlastnictví (s. 177). Poté následuje rozsáhlá analytická historická úvaha o národech, nutno říct velmi zdařilá, zabývající se vývojem Evropy od francouzské revoluce až do současnosti (s. 179 - 225). Otázka sociálně spravedlivého státu se objevuje v propagandistických materiálech velmi často. „Banderovci“ se identifikovali s pracující a vykořisťovanou vrstvou, což odráželo i skutečnost, že sociální složení západoukrajinských nacionalistů tvořili zejména malorolníci, bezzemci, dělníci a studenti vysokých a středních škol.⁹⁵ Argumentovali také tím, že jedině národní osvobození ukončí také jejich ekonomické a sociální vykořisťování.⁹⁶

Strategie boje s bolševiky má být podle Poltavy založena na čtyřech bodech: 1) Ze všech sil podporovat ilegální organizace na ukrajinských teritoriích; 2) prostřednictvím podzemních a dalších organizací provádět politické, výchovné a propagandistické aktivity mezi Ukrajinci a dalšími obyvateli SSSR; 3) organizovat široce založené hnutí odporu vůči bolševickým utlačovatelům a vykořisťovatelům; 4) provádět vojenské operace potřebné k tomu, aby bylo okupační moci zabráněno upevnit svou moc v zemi.⁹⁷ Osyp Djakiv a další ukrajinští ideologové nicméně rozlišovali ve svém stanovisku k Rusům mezi postojem k ruskému lidu a k ruským imperialistům:⁹⁸ „Boj OUN není namířen proti ruskému lidu. Naším cílem je osvobodit Ukrajinu od útisku ruských bolševických nájezdníků ... Ačkoli si nepřejeme ztotožňovat ruský lid s ruským imperialismem, nelze přehlížet skutečnost, že bolševičtí páni vytvářejí širokou frontu. Jejich řady zahrnují ... podstatnou část ruské populace, která je pomatená šovinistickou sovětskou propagandou.“⁹⁹

Sovětskému (bolševickému) režimu je, jak jsme již viděli, jako úhlavnímu nepříteli ukrajinského nacionalismu věnováno velké množství propagandistického materiálu a analýz. Jaroslav Staruch - Jarlan například ve svém příspěvku *Spektrum fašismu*, který má jisté rysy odborné politologické studie, dochází k závěru, že sovětský režim díky svým charakteristikám (totalitarismus, naprosté přehlížení individuality, centrální systém, policejní teror, vládní propaganda, glorifikace osoby diktátora, megalomanství, stranický monopol, militarismus, imperialismus, rasismus atd.) náleží mezi typické fašistické režimy.¹⁰⁰ V dalších úvahách propagandistů se

⁹⁴ Viz také *Deklarace Provodu Organizace ukrajinských nacionalistů po ukončení druhé světové války v Evropě* z roku 1945. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/9064>> [staženo 30. 6. 2022].

⁹⁵ POLTAVA, *Kto takije banderovci...*, s. 8 - 9.

⁹⁶ Tamtéž, s. 12 - 14.

⁹⁷ POLTAVA, Petro, Our Battle Plan for the Liberation of Ukraine under the Present Circumstances. In POTICHNYJ - SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 252.

⁹⁸ HORNOVÝ, Osyp. Our Attitude towards the Russian People. In POTICHNYJ - SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 319.

⁹⁹ Tamtéž, s. 320, 327.

¹⁰⁰ IARLAN. The Spectre of Fascism. In POTICHNYJ - SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 144 - 153. Je otázkou, do jaké míry byl Staruch seznámen s pracemi tehdejších anglosaských historiků a politologů, kteří rozpracovávali své teze v rámci tzv. totalitárního modelu, a mnozí z nich srovnávali totalitarismus německý a sovětský. Někteří z nich, podobně jako Staruch, oba totalitarismy ztotožňovali, jiní tuto tezi odmítali jako příliš zjednodušenou. Srov. SUNY, Ronald Grigor. Reading Russia and the Soviet Union in the Twentieth Century: How the „West“ Wrote its History of the USSR. In SUNY,

pak často objevuje kritika bolševické ideologie a praxe, které jsou v rozporu s marxistickým učením a mnohem více jsou ovlivněny nacionalistickým velkoruským šovinismem převzatým z dob ruského impéria, který ekonomicky vykořisťuje porobené národy (bolševici jen nahradili staré utlačovatele z řad velkostatkářů a kapitalistů) – bolševici tak „přeměnili nešťastný život v carském Rusku do galejnicko-otrokářského systému“, v němž prospívají jen nové privilegované sovětské elity.¹⁰¹

Velká pozornost byla věnována taktéž sovětské zahraniční politice. V roce 1945 napsal Dmytro Majivskij pod jedním ze svých pseudonymů P. Duma rozsáhlou studii *Bolševická demokratizace Evropy*,¹⁰² v níž se zamýšlel nad hrozbou sovětského postupu do střední a jihovýchodní Evropy (s. 98 – 99). Upozornil na to, že „západní Evropané si dostatečně neuvědomují, jak moc se bolševici od říjnové revoluce změnili“. Rusko se stalo „ultranacionalistickým státem“. (s. 99). Vysvětlil, že dvě staré carské imperialistické „exportní“ ideje, slavjanofilství a pravoslaví, které „byly horlivě vykořeněny mezinárodním proletariátem, byly nyní znovu v SSSR exhumovány“ (s. 102). Podle Majivského jejich „podstata neleží v pravoslaví jako v nějaké víře, nebo ve slavjanofilství jako v nějaké formě mezinárodní kulturní symbiózy, ale v tom, že tyto myšlenky byly zahrnuty do imperiálního konceptu současných kremelských vládců, kteří je používají k tomu, aby podvedli a asimilovali další lidi“ (s. 102). Moskva tak podle autora hledala v těchto starých carských konceptech prostředek, který by jí pomohl ovládnout, když ne celou Evropu, pak alespoň slovanské národy (s. 102), které si po druhé světové válce podrobovala. Majivskij také předvídá, že si Moskva bude po válce ekonomicky a politicky podrobovat, případně i připojovat, další evropské a asijské země, z nichž některé již dostala pod svou kontrolu po první světové válce a v důsledku Paktu Ribbentrop–Molotov. Předpokládá přípravné kroky k úplné ruské hegemonii v Evropě (s. 104 – 105).¹⁰³ Prostřednictvím kominterny, mezinárodní odborové organizace, bude Sovětský svaz provádět podvatrnou činnost ve všech zemích světa a usilovat o vytvoření Svazu sovětských socialistických světových republik (s. 105). A. Osypenko (což je další z pseudonymů Osypa Djakiva) se ve své analýze z roku 1947 detailně věnoval *Konci druhé etapy bolševizace zemí střední a jihovýchodní Evropy*, které se dostaly pod kontrolu Sovětského svazu. Předpovídal mezi jiným, že na začátku třetí etapy bolševizace (tedy po roce 1947) „zaujmu komunistické strany monopolní postavení nejen fakticky, ale

Ronald Grigor. *The Cambridge History of Russia, Vol. III: The Twentieth Century*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 22 – 25.

¹⁰¹ POLTAVA, Petro, *Kto takije banderovci a za čto oni borjutsja...*, s. 12 – 14. Srov. též DJAKIV – HORNO-VYJ, Osyp. Na bolševickomu ideolohičnomu fronti z roku 1949. In <<https://drive.google.com/file/d/1rEtCT4IwTqQYXyHsVDpuHflqXdLqMn5x/view>> [staženo 1. 7. 2022].

¹⁰² DUMA, P. *The Bolshevik Democratization of Europe*. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 97 – 115. V ukrajinském originále zde: <<https://drive.google.com/file/d/17udxCj9x4ypKnPJ8I-AGHy2x95sQ2GgY/view>> [staženo 1. 7. 2022].

¹⁰³ Přesvědčení o cíli bolševiků ovládnout Evropu bylo mezi propagandisty OUN velmi silné a opakovalo se v celé řadě článků. Za všechny srov. významný příspěvek K. Dniprového (pseudonym Jakiva Busela): DNIPROVYJ K. *Šljachy j perspektivy*. In <https://drive.google.com/file/d/17kq1BmeZGwvli-fq_o82QhTBC18KCC2md/view> [staženo 1. 7. 2022], s. 16.

i formálně“; byl si též mylně jist tím, že všechny země střední a jihovýchodní Evropy budou postupně zahrnuty do Sovětského svazu jako jeho republiky.¹⁰⁴

Již po skončení druhé světové války upínali ukrajinští nacionalisté své naděje k rozpoutání třetí světové války – tato myšlenka se objevila již v *Deklaraci Provodu Organizace ukrajinských nacionalistů po ukončení druhé světové války v Evropě* z roku 1945: „To opět dokazuje, že lidstvo směřuje k nové válce, možná ještě krutější než dosud.“¹⁰⁵ Věřili, že ve válce, v níž budou stát spolu s dalšími porobenými národy¹⁰⁶ na straně západních demokratických mocností pod vedením Spojených států amerických a Velké Británie proti Sovětskému svazu a komunistickému světu, docílí svého hlavního cíle, ukrajinské nezávislosti. To byl také důvod, proč se ukrajinští nacionalisté začali světu stále více představovat jako demokraté a obracet se o pomoc k západním mocnostem – krátce po druhé světové válce se v mnoha „banderovských“ materiálech objevuje myšlenka důvěry ve Spojené státy a Velkou Británii a přihlášení se do „rodiny“ demokratických států.¹⁰⁷ Ukrajinští nacionalisté také apelovali na tehdejší demokratické představitele Československa během svých rejdů v roce 1946, dokonce připravili dopis pro prezidenta Edvarda Beneše, který mu měl být ze Slovenska doručen. Žádali slovenské obyvatelstvo o podporu jejich boje za nezávislost, informovali je o zločinnosti sovětského režimu, který představuje hrozbu i pro ně, a také o tom, že předpokládají budoucí válku mezi Spojenými státy a Velkou Británií na jedné straně a Sovětským svazem na druhé.¹⁰⁸

Tyto prvotní tendence představené v *Deklaraci Provodu* z roku 1945 se v následujících letech s vypuknutím studené války ještě více prohlubovaly. Na konci čtyřicátých let se předáci OUN na území západní Ukrajiny zcela jednoznačně přihlásili k tomu, že budoucí ukrajinský nezávislý stát by měl být demokratickou parlamentní republikou.¹⁰⁹ Petro Poltava ve své rozsáhlé stati z roku 1949 *Za typ organizované demokracie v budoucím nezávislém ukrajinském státě* nejprve vypočítává důvody, proč se OUN v minulosti stavěla proti demokracii, přičemž používá i termín „demoliberalismus“. K nejdůležitějším argumentům proti „demoliberalismu“ patřily: jeho princip „mechanické“ většiny v politické praxi; představa o tom, že demokratická Centrální rada v letech 1917 – 1918 možná pohřbila národní osvobození Ukrajiny; obavy, že „demoliberalní anarchie“ způsobuje krvavé bratrovražedné války a oslabuje státy; strach z toho, že demokracii zneužívají imperialisté, kteří neumožní navzdory sloganům vyslovit se svobodně občanům; kritika stranických demago-

¹⁰⁴ Srov. OSYPENKO, A. *Kinec druhoho etapu bolševizaciji krajín Centralnoji ta Pivdenno-Schidnoji Evropy*. In <https://drive.google.com/file/d/1_TcLZNKGyKxWrEPmJ1c7MaFzqL-uQETx/view> [staženo 30. 6. 2022].

¹⁰⁵ Srov. *Deklarace Provodu Organizace ukrajinských nacionalistů po ukončení druhé světové války v Evropě* z roku 1945. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/9064>> [staženo 1. 7. 2022], s. 6.

¹⁰⁶ V *Deklaraci Provodu* z roku 1945 hovoří dokonce o Frontě porobených a ohrožených národů, na něž by měla OUN začít svoji agitaci. Srov. tamtéž, s. 9 – 11.

¹⁰⁷ Srov. například SERHIJČUK, Volodymyr – KOKIN, Serhij (eds.). *Roman Šucevyč u dokumentach radjanskych organiv deržavnoj bezpeky (1940 – 1950)*. Tom 2. Kyjiv : Haluzevyj deržavnyj archiv služby bezpeky Ukrajiny, Instytut nacionalnoho deržavoznavstva, 2007, s. 318 – 319, 436, 476.

¹⁰⁸ ŠMIGEL, Michal. *Rejdy UPA v dokumentech...*, s. 192 – 193, 215, 229, 295.

¹⁰⁹ POLTAVA, Petro. *Za typ orhanizovanoji demokratiji v majbutnij nezaležnij Ukrajinskij deržavi*. In <<https://drive.google.com/file/d/16mZ7s-HX6ZYOEJ0NIqtv6MNEtaKuq66s/view>> [staženo 1. 7. 2022], s. 19 – 20.

gů; slabost exekutivní vlády; skutečnost, že vede k chaosu, k vytváření mocenských vlivových skupin a oslabení disciplíny.¹¹⁰ Osyp Djakiv zdůvodnil odmítnutí demokracie ve třicátých a čtyřicátých letech argumentem, že OUN nebojovala proti demokracii, ale proti pseudodemokratickým systémům, které se skrývaly jen za hesly a přitom nesly znaky tehdejší diktatury a imperialismus.¹¹¹ Poltava nicméně konstatuje, že OUN v minulosti vystupovala nejen proti demokracii, ale také proti diktatuře, syndikalisticky řízenému státu a proti bolševickému typu zřízení. Příkláněla se k tzv. „naciokracii“, založené nikoli na vzájemném chaotickém boji různých politických stran, ale na velké ideji „národní společnosti“ a práce pro národ, jež zahrnuje a sjednocuje všechny sociální skupiny národa; tato koncepce měla podle Poltavy celou řadu slabých stránek.¹¹² Ve své stati se proto přiklání ke konceptu tzv. řízené demokracie, která sice počítá s politickými stranami, ale měla by ústavně omezit jejich nekontrolovanou svobodu.¹¹³ Djakiv pak jednoznačně formuluje čtyři principy ukrajinského demokratismu: antiimperialismus, beztřídní společnost, národní vláda a vůle lidu.¹¹⁴

S rostoucím mezinárodním napětím ve světě a vyhraňováním pozic dvou supervelmocenských bloků na konci čtyřicátých let a po vypuknutí Korejské války v roce 1950 vzrůstaly i naděje ukrajinských nacionalistů na možný světový konflikt, na který se propagandisté snažili obyvatelstvo připravit. Současně se stále více projevovala i narůstající skepse vůči anglo-americkým přístupům a dalším možným spojencům, zejména Polákům. Petro Poltava ve svém článku *Přípravné kroky ke třetí světové válce a úloha ukrajinského lidu*, který vyšel v květnu 1951 v časopise *Bjuro Informaciji UHVR* konstatoval, že „se rychle blížíme k nové světové válce“.¹¹⁵ Ačkoli OUN obecně podporuje mírové soužití mezi národy (s. 266), označuje „současný mír“ za „extrémně nespravedlivý pro Ukrajinu, tento velký národ se čtyřiceti miliony lidí“ (s. 267). Proto také „nemůže podporovat mír, který nyní existuje“ (s. 267). „Dokud trvá imperialismus, nejsou všechny války zločinné...“ (s. 268) Ukrajinský národ „odmítá Tolstého filozofii neprotivení se zlu“ či „Gandhího taktiku používat jen mírové prostředky boje“, neboť Ukrajinci nehodlají „čekat, až budou vyvražděni svými utlačovateli“ (s. 269). Poltava také odmítá jako lživé tvrzení sovětské propagandy, že za rozpoutání korejské války je zodpovědný anglo-americký blok (s. 271 – 273). Pozoruhodné jsou pak závěry, jež Poltava vyvozuje ohledně anglo-amerických cílů a taktiky. Má za to, že většina amerických politiků nepodporuje myšlenku rozdělení světa na nezávislé národní státy, ale naopak vytváření velkých bloků států, a tak „není myšlenka restrukturalizace SSSR na nezávislé státy v amerických a britských politických kruzích zvláště populární“ (s. 274). Američané

¹¹⁰ Tamtéž, s. 3 – 5.

¹¹¹ DJAKIV, Osyp. *Pro naš demokratyzm*. In <<https://drive.google.com/file/d/1WIMveDw9S6UEhuJZJP0tMNxfYwaZtlxv/view>> [staženo 1. 7. 2022], s. 1.

¹¹² POLTAVA, Petro. *Za typ orhanizovanoji demokraciji...*, s. 10 – 18.

¹¹³ Tamtéž, s. 30 – 35.

¹¹⁴ DJAKIV, *Pro naš demokratyzm*, s. 11 – 14.

¹¹⁵ POLTAVA, Petro. Preparatory Steps towards the Third World War and the Tasks of the Ukrainian People. In POTICHNYJ – SHTENDERA (eds.), *Political Thought...*, s. 263 (v ukrajinštině srov. POLTAVA, Petro. Pidhotovka tretjoj svitovoji vijny ta zavdannja ukrajinskoho narodu. In <<https://drive.google.com/file/d/1ZWppvVn1wQ2KS8ZVcPgyZ5StrPnAP6-8/view>> [staženo 2. 7. 2022]).

podle něj naslouchají zejména ruským emigračním skupinám, které „chtějí přeměnit vnitřní politickou strukturu SSSR (nahradit diktaturu demokracií a naproste znárodnění soukromou iniciativou a soukromým vlastnictvím), a přitom uchovat teritoriální integritu současného sovětského státu“ (s. 274 - 275). Proto „Ukrajinci nepohlížejí na západní oponenty SSSR jako na skutečné přátele“ (s. 276). Z ukrajinských poválečných dokumentů lze vyčíst stále častější vystřízlivění z anglo-amerických přístupů a taktéž realističtější uvědomění, že se Amerika nebude vměšovat do záležitostí „komunistického bloku“ a to tím spíše, když studená válka vstoupila do fáze jaderného odstrašování velmocí. Ukrajínští nacionalisté si také stále bolestněji uvědomovali, že ani ukrajinská emigrace v zámoří nemá potřebné kontakty s vrcholnými politiky a je schopna domoci se audiencí jen u druhořadých politických činitelů.¹¹⁶ Pokud by nicméně vypukla nějaká třetí světová válka, jejíž součástí by byl i bolševický Sovětský svaz, je povinností Ukrajinců využít tuto příležitost k národnímu a sociálnímu osvobození.¹¹⁷

Poltavova skepse byla i odrazem předchozího vývoje, kdy se ukrajínští nacionalisté pokoušeli zformovat protisovětský blok a od jisté doby se dokonce považovali za vůdčí sílu v celoevropském boji s bolševiky a usilovali o jistou přeměnu z regionální organizace, soustřeďující se výhradně na problémy západní Ukrajiny, v politickou sílu evropského měřítka.¹¹⁸ V té době se snažili o zformování fronty porobených národů (viz pozn. 96). V boji proti sovětským bolševikům se ve střední Evropě pokoušeli získat na svoji stranu hlavně Poláky, s nimiž je pojila nesnadná minulost. Propagandisté OUN věnovali komplikovaným ukrajinsko-polským vztahům velké množství komentářů a po skončení války monitorovali situaci v Polsku velmi pozorně. Z mnoha komentářů hodnotících polsko-ukrajinské vztahy v minulosti i v současnosti lze zmínit například článek Mychajla Palidovyče, napsaný pod pseudonymem L. M. Karpatskyj, v 6. čísle časopisu *Ideja i čyn* z roku 1944.¹¹⁹ Stejně jako další autoři obviňuje Poláky z imperialismu: „Od té doby vykazovalo Polsko vždy tendenci uvažovat o ukrajinském národu a jeho národně-osvobozeneckém úsilí jako o své vnitřní záležitosti (s. 8).“ Normalizace vztahů mezi oběma národy je možná jen tehdy, když bude Polsko respektovat právo Ukrajiny na vlastní nezávislý stát (s. 9). Argumentovali i tím, že svobodná Ukrajina je v zájmu samotného Polska a shodovali se v tom, že by oba národy měly zapomenout na společné křivdy a spolupracovat v boji proti bolševikům.¹²⁰ V následujících letech však měli být ukrajínští nacionalisté zklamáni, neboť polští povstalci, včetně Zemské armády (*Armia Krajowa*) brzy před bolševickou vládou kapitulovali a ukrajinské podzemí s nimi navzdory zesílené propagandistické činnosti nemohlo počítat.¹²¹

¹¹⁶ STASJUK, *Vydavnyčo-propahandyvna dijajnist' OUN*, s. 213 - 215.

¹¹⁷ POLTAVA, *Preparatory Steps towards the Third World War*, s. 278.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 193 - 194.

¹¹⁹ KARPATSKYJ, L. M. *Do ukrajinsko-polskych vzajemyn*, In <https://drive.google.com/file/d/1aTLikXoWhokd6QHn5bysO_oN7oqZezbn/view> [staženo 2. 7. 2022].

¹²⁰ *Materialy dlja hutirok*. In <<https://drive.google.com/file/d/1AFcskzh73SRGgHBM9oMcm-vYIDpaz8Y8/view>> [staženo 2. 7. 2022], s. 2 - 3.

¹²¹ Srov. například článek napsaný pod pseudonymem LEVENKO, V. *Pomylkova polityka polskych antybilšovyckych syl ta jiji zhubni naslidky*, In <<https://drive.google.com/file/d/1b0Ch7YgL33TAm-19buTJUEoESE0r0f8te/view>> [staženo 2. 7. 2022], s. 20 - 25.

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let byly nicméně sny o dosažení cílů ukrajinské národní nezávislosti v troskách, a pokud propagandisté OUN skrývající se na území západní Ukrajiny ještě doufali, že by je nějaká světová válka mohla pomoci realizovat, pak se jednalo spíše o výraz jejich nepoddajnosti, odvahy a neochoty kapitulovat. Na druhou stranu byli natolik realisty, že si uvědomovali blízkost své definitivní porážky, což se odráželo i v jejich materiálech. Je nezbytné vyzdvihnout, že se jednalo o opravdu mimořádné osobnosti, jejichž kultivované a poučené úvahy, analýzy, „programové“ dokumenty, často až vědecké povahy, a vysoce účinná propagandistická práce odrážejí navzdory mládí většiny z nich jejich nepochybně vysoké vzdělání, nadání, politický talent a schopnosti. Velká část z nich zemřela násilnou smrtí na přelomu čtyřicátých a padesátých let: Jakiv Busel v roce 1945, Dmytro Majivskij v roce 1945, Jaroslav Staruch v roce 1947, Osyp Djakiv v roce 1950, Petro Fedun v roce 1951 a Mychajlo Djačenko v roce 1952. S jejich smrtí a též se smrtí vrchního velitele UPA Romana Šuchevyče v roce 1950 přichází definitivní a, vzhledem k situaci, nevyhnutelná porážka ukrajinského nacionalistického hnutí, které se navzdory tolika nepřiznivým okolnostem dokázalo udržet skoro až do smrti Josifa Stalina v roce 1953.

V důsledku sovětské okupace, již v závěru druhé světové války a zejména po jejím skončení v západních oblastech Ukrajiny čelily OUN-B a UPA, hrála kromě organizované partyzánské činnosti stále významnější roli nacionalistická propaganda, která se snažila ovlivňovat zejména myšlení místních Ukrajinců, informovat je o cílech, idejích a představách nacionalistů. Její činnost se nicméně neomezovala jen na tuto klíčovou cílovou skupinu. Snažila se působit také na své nepřátele, v první řadě na sovětskou moc. Obracela se i na případné možné spojence, například Poláky, příslušníky pobaltských republik, Českoslováky atd. Propagandistická činnost na západní Ukrajině svědčí jak o perfektní organizovanosti ukrajinských nacionalistů, tak o mimořádných schopnostech jednotlivců, kteří se těmito aktivitám věnovali. Zejména díky nim se mohl ukrajinský odboj udržet navzdory obrovské sovětské přesile tak dlouho.

Pokud si uvědomíme, v jak nesnadných podmínkách museli ukrajinští nacionalističtí propagandisté pracovat, je obdivuhodné, kolik byli schopni pravidelně i nepravidelně vydávat časopisů, a to jak centrálních, tak i lokálních, různě tematicky zaměřených, přičemž si tato vydání dokázala velmi často uchovat vynikající obsahovou, ale i formální kvalitu. Množství letáků, jimiž doslova zaplavovali nejrůznější regiony západní Ukrajiny v desítkách tisících exemplářů, desítky až stovky různých neperiodických sborníků, brožur a instrukcí, to vše mělo na obyvatelstvo západní Ukrajiny obrovský dopad. Za vynikajícími úspěchy ukrajinské nacionalistické propagandy stojí zejména talent celé řady výrazných osobností, jejichž intelektuální a organizační schopnosti přesahovaly běžný průměr populace, a které dokázaly v nelehkých podmínkách skvěle improvizovat a srozumitelně komunikovat ideje ukrajinského povstaleckého boje v poválečném kontextu nejen běžným lidem, ale

i tým vzdělaným – některá pojednání mají rysy vědeckých studií a nemuseli by se za ně stydět ani univerzitní profesori. Mezi propagandisty nepochybně vynikal v první řadě Petro Fedun – „Poltava“, autor velkého množství pojednání, šéf Hlavního centra propagandy, skvělý a neúnavný organizátor, jehož smrt v roce 1951, stejně jako smrt vůdce UPA Romana Šuchevyče v roce 1950, v podstatě znamenala definitivní porážku ukrajinského nacionalistického odboje. V této souvislosti nelze nezmínit ani další významné osobnosti propagandy, například Osyp Djakiv, Jaroslav Staruch či Mychajl Djačenko.

Byly to právě rozsáhlé články v pravidelně publikovaných časopisech, které nám poskytují vhled do proměňujícího se myšlení ukrajinských nacionalistů. Odráždí se v nich dopady nově se ustavující mezinárodně politické reality po skončení druhé světové války a dominantní pozice sovětských komunistů nejen ve východní, ale i ve střední a jihovýchodní Evropě, kteří jsou ukrajinskými propagandisty definováni jako hlavní nepřítel jejich nejdůležitějšího politického požadavku – ustavení nezávislého ukrajinského státu. V několika člancích propagandisté detailně rozebírají, jaké jsou jejich cíle – často je definují jako kontrapunkt vůči sovětským aktivitám a hodnotám. Často přesvědčivě vysvětlují, že i samotné sovětské ideje jsou v rozporu se sovětskou realitou, což se projevuje nejen vůči Ukrajincům, ale i dalším porobeným národům. Koncept „porobeného národa“ a motiv sovětského imperialismu, který se projevuje nejen politicky, ale i ekonomicky a kulturně, patří k dominantním tématům jejich úvah.

Hlavní hodnotou ukrajinského povstaleckého hnutí zůstává nadále národ, ustavení nezávislého státu, tak jak tomu bylo v letech třicátých i válečných, kdy se OUN vymezovala především vůči Polákům a později i Němcům. Prostředky k dosažení tohoto cíle se však zásadním způsobem proměňují. Neodkazují se na revizionistické a fašistické síly, ale hlásí se k demokracii, ke spolenectví s USA a Velkou Británií; tyto státy by jim v budoucí třetí světové válce mohly pomoci dosáhnout jejich sen. Petro Fedun a jeho kolegové nicméně nejsou naivní, velmi dobře si uvědomují zahraničněpolitickou realitu a zejména na konci čtyřicátých let docházejí k přesvědčení, že jim západní demokracie nijak nepomohou a zůstávají tak ve svém boji osamoceni.

Obrat od fašismu k demokracii je v řadě článků detailně vysvětlován a vypadá to, že není motivován jen pragmatickou úvahou, že v boji s Moskvou jim může pomoci jen Západ, ale obhájci budoucího demokratického uspořádání Ukrajiny jsou o něm pravděpodobně bytostně přesvědčeni a vysvětlují jeho výhody, byť upozorňují i na přetrvávající slabosti demokracie, které budou muset být v budoucím nezávislém státu ošetřeny. Propagandisté podporují představu budoucího nezávislého ukrajinského státu jako demokratické parlamentní republiky, státu demoliberalního, sociálně spravedlivého, dokonce beztrídního, antiimperiálního, národního a lidového. V řadě dalších pojednání zdůvodňují, proč před válkou stáli na straně fašismu, proti demokraciím – v jejich očích se totiž nejednalo o skutečné demokratické systémy. Navíc se Západ v meziválečném období vymezoval proti ustavení nezávislého ukrajinského státu. V úvahách propagandistů zaznamenáváme i další výrazné změny – jedná se například o proměňující se vztah k Polákům, kteří jsou stále více vnímáni jako možný spolejenc, nikoli nepřítel. Připomeňme, že v doku-

mentech z druhé poloviny čtyřicátých a počátku padesátých let se vytrácí téměř zcela antisemitský motiv a židovské téma jako takové.

Lze konstatovat, že v názorech, idejích a představách ukrajinských nacionalistů dochází k zásadním proměnám hodnot, jimiž chtějí dosáhnout a realizovat své cíle. Rozvíjející se studená válka, která „uvězní“ západní části Ukrajiny na dalších skoro padesát let v sovětském „žaláři“, však zabrání tyto nově definované hodnoty uvést do života. Ukrajina tak bude v následujících desetiletích ovlivňována jinými myšlenkovými proudy a hodnotami. V paměti a kulturním vědomí budou nicméně tyto myšlenky přetrvávat, budou rezonovat v prostředí ukrajinské západní emigrace, ale i v sovětské Ukrajině v některých kulturních hnutích padesátých let (viz například „šedesátníci“), v disidentském hnutí let šedesátých a sedmdesátých a na konci osmdesátých let, kdy se začne sovětské impérium rozpadat, a zejména v pozdějším období, kdy bude dosaženo cílů ukrajinských nacionalistů, tedy ustavení nezávislého ukrajinského státu. Myšlení elit, byť třeba i na několik desetiletí potlačené, marginalizované a polozapomenuté, se v sovětské realitě, stejně jako ve dvacátých a třicátých letech, neobjevovalo v politické praxi, ale mělo svůj dopad v kulturních hnutích, která je pomáhala udržovat při životě. Z tohoto důvodu považují studium idejí ukrajinských propagandistů, které nepochybně můžeme definovat jako politické, kulturní a myšlenkové elity, za zásadní fenomén kulturních dějin. Je známo, že v porobených zemích kultura v mnohém politiku nahrazuje. A nejinak tomu bylo i v sovětské Ukrajině.

Vydané prameny a dobové pamflety

- Bjuro informaciji holovnoji vyzvolnoji rady (UHVR)*, září 1948, č. 3, s. 1 – 26.
- BOJESLAV, M. Do problemy vychovannja dorostu / pid uvahu masovym propahandystam ta vychovnykam molodi. In *Propahandyst*, srpen 1945, č. 3, s. 34 – 36.
- Boroľba za naftu (neznámý autor). In *Propahandyst*, květen 1946, č. 4, s. 9 – 13.
- BOROVYCH, Ja. V. Ukraine and Poland. In POTICHNYJ, Peter, J. – SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 – 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 57 – 68.
- Deklarace Provodu Organizace ukrajinských nacionalistů po ukončení druhé světové války v Evropě z roku 1945*. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/9064>> [staženo 30. 6. 2022].
- DJAKIV – HORNOVYJ, Osyp. *Na bolševickomu ideolohičnomu fronti z roku 1949*. In <<https://drive.google.com/file/d/1rEtCT4lwTqQYXyHsVDpuHflqXdLqMn5x/view>> [staženo 1. 7. 2022].
- DJAKIV, Osyp – Hornovyj. Naše stanovyšče (Stavlennja) do rosijskoho narodu. In KUPIANI (ed.). *„Zrodyls' my velykoji hodyny...“ OUN i UPA*. Charkiv, TOV«Vydavnytstvo, Vivat'», 2016, s. 286 – 301.
- DJAKIV, Osyp. *Pro naš demokratyzm*. In <<https://drive.google.com/file/d/1WIMveDw9S6U-EhuJZJP0tMNXfYwaZtlxP/view>> [staženo 1. 7. 2022].
- DNIPROVYJ K. *Šljachy j perspektyvy*. In <https://drive.google.com/file/d/17kq1BmeZGwvli-fq_o82QhTBC18KCC2md/view> [staženo 1. 7. 2022].
- Do bratnjoho českocho i slovackoho narodiv*. Kyjiv – Lviv: Vydannja UPA, 1947. In <<https://drive.google.com/file/d/1e1qhvdrDju8nAUyVGET12jHABP4sXio2/view>> [staženo 30. 6. 2022].

- DUMA, P. The Bolshevik Democratization of Europe. In POTICHNYJ, Peter, J. - SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 - 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 97 - 115. V ukrajinském originálu zde: <<https://drive.google.com/file/d/17udxCj9x4ypKnPJ8I-AGHy2x-95sQ2GgY/view>> [staženo 1. 7. 2022].
- HORNOVY, Osyp. Our Attitude towards the Russian People. In POTICHNYJ, Peter, J. - SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 - 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 319 - 330.
- HORNOVYJ, O. Šovinityčne zapamoročennja j rusyfikacijna harjačka bolševyckych imperialistiv. In *Ideja i čyn*, 1946, č. 10, s. 40 - 52.
- Hospodarski pidstavy našoji deržavnosti (neznámý autor). In *Propahandyst*, červenec 1945, č. 2, s. 35 - 55.
- IARLAN. The Spectre of Fascism. In POTICHNYJ, Peter, J. - SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 - 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 143 - 167.
- KARPATSKYJ, L. M. *Do ukrajinsko-polskych vzajemyn*, In <https://drive.google.com/file/d/1aTLikXoWhokd6QHn5bysO_oN7oqZezbn/view> [staženo 2. 7. 2022].
- KUZHIL, U. Paths of Russian Imperialism. In POTICHNYJ, Peter, J. - SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 - 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 69 - 96.
- KUŽIL, U. Naukovist dijalektyčného materializmu. In *Ideja i čyn*, 1946, č. 10, s. 40 - 52. (v anglickém překlade srov. KUZHIL, U. Scientific Validity of Dialectical Materialism. In POTICHNYJ, Peter, J. - SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 - 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 127 - 141).
- LEVENKO, V. *Pomylkova polityka polskych antybilševyckych syl ta jiji zhubni naslidky*. In <<https://drive.google.com/file/d/1b0Ch7YgL33TAm19buTJUEoESE0r0f8te/view>> [staženo 2. 7. 2022].
- Materialy dlja hutirok*. In <<https://drive.google.com/file/d/1AFcskzh73SRGgHBM9oMcm-vY1Dpaz8Y8/view>> [staženo 2. 7. 2022].
- Militaryzm stalinsko-bolševyckych imperialistiv (neznámý autor). In *Propahandyst*, červen 1945, č. 1, s. 23 - 32.
- OSYPENKO, A. Kinec druhoho etapu bolševizaciji krajín Centralnoji ta Pivdenno-Schidnoji Evropy. In <https://drive.google.com/file/d/1_TcLZNKGyKxWrEPmJ1c7MaFzqL-uQEtx/view> [staženo 30. 6. 2022].
- POLTAVA, Petro. Concept of an Independent Ukraine and Current Political Trends in the World. In POTICHNYJ, Peter, J. - SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 - 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 175 - 225.
- POLTAVA, Petro. Elementy revoljucijnosti ukrajinskoho nacionalismu. In *Ideja i čyn*, 1946, č. 10, s. 13 - 39.
- POLTAVA, Petro. Kto taki Banderivci ta za ščo vony borjuťsja. In KUPIANI, Vachtang (ed.). „Zrodylys’ my velykoji hodynny...“ OUN i UPA, Charkiv : TOV«Vydavnyctvo, Vivat» , 2016, s. 256 - 285.
- POLTAVA, Petro. Pidhotovka do tretjoji svitovoji vijny ta zavdannja ukrajinskoho narodu. In *Bjuro informaciji holovnoji vyzvolnoji rady (UHVR)*, květen 1951, č. 9, s. 2 - 21 (v anglickém překlade POLTAVA, Petro. Preparatory Steps towards the Third World War and the Tasks of the Ukrainian People. In POTICHNYJ, Peter, J. - SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 - 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 263 - 281.

- POLTAVA, Petro. Polityka moskovsko-bolševyckoho urjadu ta joho ukrajinskoji ahentury nemaje ničoho spilnoho iz spravžnjuju voleju ukrajinskoho narodu. In *Bjuro informacii holovnoji vyzvolnoji rady (UHVR)*, březen 1950, č. 7, s. 12 – 16.
- POLTAVA, Petro. Our Battle Plan for the Liberation of Ukraine under the Present Circumstances. In POTICHNYJ, Peter, J. – SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 – 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 251 – 261.
- POLTAVA, Petro. Our Teaching about the National State. In POTICHNYJ, Peter, J. – SHTENDERA, Yevhen (eds.). *Political Thought of the Ukrainian Underground, 1943 – 1951*. Edmonton : Canadian Institute of Ukrainian Studies, University of Alberta, 1986, s. 169 – 174.
- POLTAVA, Petro. *Za typ orhanizovanonji demokratiji v majbutnij nezaležnij Ukrajinskij deržavi*. In <<https://drive.google.com/file/d/16mZ7s-HX6ZYOEJONIqtv6MNNEtaKuq66s/view>> [staženo 1. 7. 2022].
- Stalinsko-bilšovyckyj imperializm u svitli zakordonnoji polityky (neznámý autor). In *Propahandyst*, červen 1945, č. 1, s. 13 – 23.
- Včora i s'ohodni Čecho-Slovaččyny (neznámý autor). In *Propahandyst*, květen 1946, č. 4, s. 13 – 22.

Odborná literatura

- FANTA, Marek. *Ukrajinská povstalecká armáda v paměti přímých účastníků*, Diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2016.
- FIALA, Jan. *Zpráva o akci B*. Praha, 1994.
- GOGUN, Alexander. *Stalinova komanda. Ukrajinské partyzánské jednotky v letech 1941 – 1944*. Praha : Academia, 2019.
- HIMKA, John Paul. *The Ukrainian Insurgant Army and the Holocaust*. In <https://www.academia.edu/1071581/The_Ukrainian_Insurgent_Army_UPA_and_the_Holocaust> [staženo 30. 6. 2022].
- HRYCAK, Jaroslav. *Narys istoriji Ukrajiny: Formuvannja modernoji naciji XIX–XX stolittja*. Kyjiv : Yakaboo Publishing, 2019.
- CHŇOUPEK, Bohuš. *Banderovci*. Bratislava, 1989.
- IŠČUK, Oleksandr. *Žittja ta dolja Mychajla Djačenka – „Marka Bojeslava“*. Toronto – Lviv : Litopys UPA, Serija „Podiji i ljudy“, knyha 9, 2010.
- IŠČUK, Oleksandr – NIKOLAJEVA, Natalija. *Likvidacija orhanamy deržavonoji bezpeky URSR pidpilnych typhrafij Orhanizaciji Ukrajinskych Nacionalistiv u 1944–1954 rr*. Kyjiv : [b. v.], 2007.
- Jaroslav Staruch: *dokumenty i materialy*. Kyjiv – Toronto : Litopys UPA: Nova serija, Tom 21, 2012.
- KOKIN, Serhij – JUNGE, Mark (eds.). *Velykij teror v Ukrajinі: „Kurkulska operacija“ 1937–1938 rr., U 2-ch častynach*. Kyjiv : Vydavnyčyj dim «Kyjevo-Mohyljanska akademija», 2010.
- KORDOVÁ, Vlasta. Demytologizace „banderovců“ v podání Tomáše Řepy. In *Securitas Imperii*, roč. 38, č. 1, 2021, s. 320 – 329.
- KULČYCKYJ, Stanislav. *Červonij vyklyk. Istorija komunizmu v Ukrajinі vid jogo narodžennja do zahybeli, kniha 3*. Kyjiv : TOV «Tempora», 2013.
- MOROZ, Volodymyr. *Portret Osypa Djakiva – „Hornovoho“*. Toronto – Lviv : Litopys UPA: Serija „Podiji i ljudy“, Knyha 11, 2010.
- PATRYLJAK, Ivan. *Peremoha abo smert'. Ukrajinskij vyzvolnyj ruch u 1939 – 1960 rokach*. Charkiv – Lviv : Knyžkovyj Klub «Klub Simejnoho Dozvilla» i «Časopys», 2015.
- PETROFF, Serge. *The Red Eminence. A Biography of Mikhail A. Suslov*. Clifton : Kingston Pr, 1988.

- ROMANJUK, Mychajlo. *Petro Fedun – „Poltava“ – provydatnyj ideolog OUN ta UPA*. Toronto – Lviv : Litopys UPA: Serija „Podiji i ljudy“, Knyha 6, 2009.
- ROSSOLIŇSKI-LIEBE, Grzegorz. *Stepan Bandera. The Life and Afterlife of a Ukrainian Nationalist: Fascism, Genocide and Cult*. Stuttgart : Ibidem Press, 2014.
- RUDLING, Per A. The OUN, the UPA and the Holocaust. A Study in the Manufacturing of Historical Myths. In *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies*, Pittsburg, November 2011, Number 2107, s. 1 – 72. <https://doi.org/10.5195/CBP.2011.164>
- ŘEPA, Tomáš. *Banderovci. Politické souvislosti, následky zneužití tématu komunistickou propagandou, návaznost na hybridní konflikt v současnosti*. Praha : Academia, 2019.
- SERHIJČUK, Volodymyr – KOKIN, Serhij (eds.). *Roman Šucevyč u dokumentach radjanskych organiv deržavnoj bezpeky (1940 – 1950)*. tom 2. Kyjiv : Haluzevyj deržavnyj archiv služby bezpeky Ukrajiny, Instytut nacionalnoho deržavoznavstva, 2007.
- STASJUK, Oleksandra. *Vydavnyčo-propahandyvna dijajlnisť OUN (1941-1953 rr.)*. Lviv : Centr doslidžeň vyzvolnoho ruchu, Instytut ukrajinoznavstva im. I. Krypjakevyča, 2006.
- STATIEV, Alexander. *The Soviet Counterinsurgency in the Western Borderlands*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511730399>
- SUBTELNY, Orest. *Ukraine. A History*, Fourth Edition. Toronto – Buffalo – London : University of Toronto Press, 2009.
- SUNY, Ronald Grigor. Reading Russia and the Soviet Union in the Twentieth Century: How the „West“ Wrote its History of the USSR. In SUNY, Ronald Grigor. *The Cambridge History of Russia, Vol. III: The Twentieth Century*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008, s. 22 – 25.
- SVOBODA, David. David, který prohrál s Goliášem. Několik poznámek k poválečné anti-sovětské rezistenci na západní Ukrajině. In ŽÁČEK, Pavel et al. *Vyjádření úcty a vděčnosti. 3. sborník o protikomunistickém odboji*. Praha : Ministerstvo obrany České republiky - Vojenský historický ústav (VHÚ) Praha, 2018.
- SVOBODA, David. *Jablko z oceli. Zrod, vývoj a činnosť ukrajinského radikálního nacionalismu v letech 1920 – 1939*. Praha : Academia, 2021.
- ŠAPOVAL, Jurij (ed.). *Ukrajina v dobu „Velykogo teroru. 1936 – 1938 roky*. Kyjiv : Lybid', 2009.
- ŠMIGEL, Michal. Rejdy UPA v dokumentech vojenských a bezpečnostných struktur ČSR (1945 – 1946). In ŠMIGEL, Michal (ed.). *UPA v svitli slovackych ta českych dokumentiv (1945 – 1948)*. Knyha perša: *Rejdy UPA v dokumentach vijska ta aparatu bezpeky ČSR (1945 – 1946)*. Toronto – Lviv : Litopys UPA, 2010, s. 47 – 83.
- TOMEK, Miroslav. Banderovci: Tomáš Řepa (recenze). In *Dějiny a současnost*, roč. 42, č. 5, s. 47.
- TOMEK, Miroslav. Na obranu organizace ukrajinských nacionalistů. In *Securitas Imperii*, roč. 40, č. 1, 2022, s. 1 – 24.
- TOMEK, Miroslav. Nevyhnutelné jablko: Kázání o nutnosti ukrajinského nacionalismu. In *A2: Kulturní čtrnáctideník*, roč. XVIII, č. 17, 17. 8. 2022, s. 3.
- TUMIS, Stanislav. Comparative Approaches to the Banderivets Propaganda in Western Ukraine and Czechoslovakia after 1945. In *Oriens Aliter – Časopis pro kulturu a dějiny střední a východní Evropy*, 2017, roč. 4, č. 2.
- WILSON, Andrew. *The Ukrainians: Unexpected Nation*. New Haven – London : Yale University Press, 2015.
- ZELINSKA, H. O. Tvorčíst' Marka Bojeslava u konteksti literatury ukrajinskoho rezistan-su (do 100-riččja z dnja narodžennja). In *Prykarpatskij visnyk NTS, Slovo*, 2009, č. 2 (6), s. 387 – 399.

Internet

- Ideja i čyn*, č. 10, 1946. In <https://issuu.com/31054/docs/i_ch__10__1946_/1> [staženo 27. 6. 2022].
- Bjuro informacii holovnoji vyzvolnoji rady (UHVR)*, č. 1, duben 1948. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/11996/>> [staženo 27. 6. 2022].
- Propahandyst*, č. 4, květen 1946. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/1634>> [staženo 27. 6. 2022].
- POLTAVA, Petro, *Kto takije banderovci a za čto oni borjutsja*. In <https://drive.google.com/file/d/15y8V2E4tncLVyxrv92sc_jqvtKIBlyk5/view> [staženo 28. 6. 2022].
- Za volju Ukrajiny*, č. 7, říjen 1949. In <https://drive.google.com/file/d/1uZmKZL_drf80cX-NwbV_N-gasllWyhpDI/view> [staženo 28. 6. 2022].
- Orlyky. Žurnal dlja ditej*, č. 2, 1950. In <<https://drive.google.com/file/d/1rmb5r5jQxp39NF-mIx8nptAjDoJtznjVj/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Orlyky. Žurnal dlja ditej*, č. 3, 1951. In <https://drive.google.com/file/d/1PxemiuT_usesfhCOD73569VuqCvin14X/view> [staženo 28. 6. 2022].
- Molodyj revoljucioner*, č. 2, 1949. In <<https://drive.google.com/file/d/1BoF4YexWSF1mY7-JzDsTDOuQ6iHsYWAG/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Molodyj revoljucioner*, č. 4, 1950. In <<https://drive.google.com/file/d/1swEIEZl5k8F2nPSw-75VqJ96wHjCDvIdc/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Povstaneč*, č. 5 – 6, duben/květen 1945. In <<https://drive.google.com/file/d/1t5UqZKrTSLUH-4DyoBU1tFgQVp3H-lLWT/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Šljach peremohy*, č. 12, leden 1946. In <https://drive.google.com/file/d/1Uah6fUHIVf6cSY-UR7_kJYA4jrfqnG23w/view> [staženo 28. 6. 2022], s. 14 – 16.
- Šljach peremohy*, č. 17, leden 1947. In <<https://drive.google.com/file/d/1uvCwPv7ccRW8j9Rnn-TzZuUBSWNlnYKaa/view>> [staženo 28. 6. 2022], s. 11 – 12.
- Čornyj lis*, č. 1, červen 1947. In <https://drive.google.com/file/d/1SBxWvVG1UQvW9qi1Q_1EB-93TLzOnFFT6/view> [staženo 28. 6. 2022].
- Ukrajinskij Pereč*, č. 3, březen 1945. In <https://drive.google.com/file/d/1l_fz5Kx049KaCl-Rj3HTFhe2IDS0JhwGN/view> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Propahandyjni lozungy*, 20. srpna 1945. In <https://drive.google.com/file/d/1opcd_mUNiL3n37fOkhTgta4KvjKpji5o/view> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Perestoroħa „Studenty m. Lvova“*, 1950. In <<http://avr.org.ua/viewDoc/8597?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Povstanska lystivka „Polkovnyk Hrehyt – Rizun“*, 1950. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/8655?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Symon Petljura*, 1949. In <<https://drive.google.com/file/d/198H0B6aK3IHVWK-sK3wCZGHuNDElbnLY/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *OUN iz nevrolohom Jevhena Konovalcja vid 1948 roku*, 1948. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/23643?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Slovo do učyteliv brativ zi schidnych oblastej Ukrajiny*, 1946. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/8663?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Zvernennja „Braty červonoarmijci-ukrajinci!“*, leden 1949. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/8645?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Lyst Ukrajinskych Povstanciv Do Ukrajinskych Robitnykiv Nimeččyny peredanyj radiostancijeju UPA dnja 29. kvitnja 1945 r.*, 29. dubna 1945. In <<https://drive.google.com/file/d/1xDvwAV-0Cjd3TnYk7YJRVfKaCp47eE1YI/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Celemu kulturnímu svetu*, 1945. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/9935?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].

- Leták *Zvernennja „Do biloruskoho narodu!“*, 1950. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/8608?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Lytovci, Latyšji, Estonci*, 1951. In <<https://drive.google.com/file/d/1WwzFZx1e2RwUyPuagZfbnS6A27bmhQZF/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Parodija na himn Radjanskoho Sojuzu ta propahanda vyzvolnoji borotby ponevolenych narodiv proty SSSR*, 1949. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/9855?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Zvernennja do poljakiv iz zaklykom ne bratyy učast u antyukrajinskych akcijach*, 1. srpna 1944. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/9854?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Polacy! Zvernennja Ukrajinciv do poljakiv iz zaklykom do myrnoho spivisnuvannja dvoch narodiv*, prosinec 1945. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/9946?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Do bratnjoho českocho i slovackoho narodiv*, Kyjiv - Lviv: Vydannja UPA, 1947. In <<https://drive.google.com/file/d/1e1qhvdrDju8nAUyVGET12jHABP4sXio2/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Komunikat „Členy istrabitelnych hrup“*, 1950. In <<https://avr.org.ua/viewDoc/8599?locale=ua>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Tak vyhljadeje „bezkljasove suspilstvo „ v SSSR*, 1949. In <<https://drive.google.com/file/d/1BDK6A6bROU6LuC0VkiQR55AGiW8wX-8h/view>> [staženo 28. 6. 2022].
- Leták *Stalin „vyzvoljaje“ Ukrajinu vid chliba, vuhillja, zaliza, nafty...“*, 1948. In <<https://drive.google.com/file/d/1N3xGBSrN4My5fb8u7AP2q1TKaNLsJLvL/view>> [staženo 28. 6. 2022].

SUMMARY

Anti-Soviet Propaganda of Ukrainian Nationalists: OUN-B and UPA in 1944 - 1951

At the end of the Second World War and for several years afterwards, the Soviet forces struggled with the Ukrainian nationalist resistance represented by the Organisation of Ukrainian Nationalists (OUN-B) and the Ukrainian Insurgent Army (UPA) in Western Ukraine. The Soviet Bolsheviks sent tens of thousands of soldiers and security forces into western Ukraine, gaining a significant advantage in this territory. Thus, the radical Ukrainian movement had no choice but to fight the strong Soviet communist power illegally and with the help of propaganda and partisan means. After 1945, the propaganda activities of the Ukrainian insurgents became a key element of their struggle against Soviet military superiority, but also against very strong and effective Bolshevik propaganda. The aim of this study is to analyse Ukrainian propaganda activities and, based on it, to get an idea of the goals of the OUN and UPA in their struggle against the Soviets, but also of their ideas about the future independent Ukrainian state for which they fought and believed they would eventually achieve this goal.

The publishing activities of the OUN and the UPA were realised under the difficult circumstances of Soviet occupation, and thus had to be carried out under conditions of secrecy and conspiracy, which had a particular impact on the technical quality of the printed materials. The key organizational unit of propaganda was the High Centre of Propaganda (*Holovnyj oseredok propagandy*), which operated under the leadership (*Provod*) of the OUN-B and was responsible for propaganda work in Western Ukraine until the final defeat of the OUN-B and the UPA. Responsibility for the management of this OUN-B section was taken over by Petro Fedun - Poltava in 1946; he was in charge of it until his death in 1951. There were other young capable men and women, including Osyp Djakiv - Hornovy, Yaroslav Sta-

rukha and others, who joined him and were active in successful propagandist activities. During this period the High Centre of Propaganda published several periodicals that served both as a source of information from the OUN-B leadership, but also as a tool for the formulation of the ideology of the Ukrainian nationalists, tactics for fighting the Soviet enemy etc. On the pages of those central periodicals, such as *Ideya i chyn* (1946 – 1947), *Samostijnist* (1946 – 1948), and *Byuro informacii Ukrainskoj holovnoji vyzvolnoji rady* (UHVR) (1948 – 1951), were published crucial ideological and propaganda articles, which were often of a very high, even scholarly, quality. In addition, several regional propaganda centres published other journals, which could compete with the central ones. Among the most successful regional periodicals we can mention *Shlyakh peremohy* and *Chornyi lis*, edited by one of the most prominent figures of the Ukrainian resistance, Mykhailo Dyachenko, alias Mark Boyeslav. There were even specialized periodicals focused on children and the young generation, military activities of UPA fighters etc. Considerable attention is also paid to the leaflets, which were aimed mainly at the local population, but also at possible allies of the insurgents, and were distributed in Western Ukraine in a circulation of hundreds of thousand copies. These most striking propaganda materials were conceived by authors who, unfortunately, can no longer be precisely identified.

The last part of the study is devoted to an analysis of the ideological texts of the most prominent propagandists, including Petro Fedun, Osyp Dyakiv and many others, which give us an insight into the Ukrainian nationalist insurgents' ideas, such as fighting the Soviet power and tactics of struggle, the national liberation movement of the subjugated peoples and Soviet imperialism, the intended future settlement of an independent Ukrainian state, the history and previous struggles with the Germans, Poles and Jews, the ideology of the OUN and UPA, the relations with surrounding friendly and hostile countries, the democracy, a possible Third World War and many other topics. The latest OUN materials are sceptic to the possible help or support of Western states, the United States and the United Kingdom. Despite of unpleasant circumstances the propagandists do not intend to give up their goals and persistently encourage for struggle for independence. The most prominent figures among the propagandists can be characterized, on the basis of their texts, as cultivated, conscious and extraordinary personalities who, despite their youth, were highly educated, gifted and possessed political talent and skills. Most of them, however, had died by the beginning of the 1950s.

PhDr. Stanislav Tumis, Ph.D.; Univerzita Karlova
Ústav východoevropských studií; Filozofická fakulta
CZ-116 38 Praha 1; Náměstí Jana Palacha 2
email: <stanislav.tumis@ff.cuni.cz>
ORCID: 0000-0001-5199-0348